Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 30ής Μαρτίου 2017 [1]

Υπόθεση C-560/15

Europa Way Srl και
Persidera SpA
κατά
Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni κ.λπ.

[αίτηση του Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας, Ιταλία)για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών – Οδηγίες 2002/20/ΕΚ, 2002/21/ΕΚ και 2002/77/ΕΚ – Μετάβαση από την αναλογική στην ψηφιακή τηλεόραση – Παραχώρηση ψηφιακών συχνοτήτων στους φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων – Νέες ψηφιακές συχνότητες ("ψηφιακό μέρισμα") – Ακύρωση υπό εξέλιξη διαδικασίας παραχωρήσεως και αντικατάστασή της από νέα διαδικασία πλειοδοτικού διαγωνισμού – Υποχρέωση διενέργειας προηγούμενης δημόσιας διαβουλεύσεως – Ανεξάρτητες εθνικές ρυθμιστικές αρχές – Παρέμβαση του εθνικού νομοθέτη σε διαδικασία ενώπιον ρυθμιστικής αρχής, η οποία βρίσκεται υπό εξέλιξη»

I. Εισαγωγή

1. Η μετάβαση από την αναλογική στην ψηφιακή τηλεόραση αποτέλεσε ένα τεχνολογικό άλμα προόδου το οποίο πραγματοποιήθηκε χωρίς ιδιαίτερες δυσχέρειες στα περισσότερα ευρωπαϊκά νοικοκυριά. Αντιθέτως, σε ορισμένα κράτη, η προσαρμογή αυτή ήταν λιγότερο ομαλή, από νομικής απόψεως, για τους φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων. Ιδίως η κατάσταση στην Ιταλία έδωσε επανειλημμένως λαβές για επικρίσεις, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, σε σχέση με την πολυφωνία των μέσων και τον ανταγωνισμό στην τηλεοπτική αγορά –επικρίσεις ο οποίες οδήγησαν ήδη στην κίνηση διαδικασίας λόγω παραβάσεως κατά της Ιταλικής Δημοκρατίας [2] και στην έκδοση σχετικής προδικαστικής αποφάσεως του Δικαστηρίου [3].

2. Η εξεταζόμενη υπόθεση δεν αφορά την παραχώρηση *όλων* των συχνοτήτων που ήταν διαθέσιμες κατά τη μετάβαση από την αναλογική στην ψηφιακή τηλεόραση, αλλά μόνον την παραχώρηση των επιπλέον συχνοτήτων που προστέθηκαν ως συνέπεια της τεχνολογικής προόδου και δεν είχαν δεσμευθεί εξαρχής για τους φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων που δραστηριοποιούνταν ήδη στην οικεία αγορά. Δύο ιταλικοί φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων, η Europa Way και η Persidera [4], προσέφυγαν στη

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 Διαδικασία λόγω παραβάσεως αριθ. 2005/5086 (βλ., σχετικώς, ανακοινωθέντα Τύπου της Επιτροπής IP/06/1019 της 19ης Ιουλίου 2006 και IP/07/1114 της 18ης Ιουλίου 2007)· η διαδικασία αυτή, στο πλαίσιο της οποίας η Επιτροπή διατύπωσε τον Ιούλιο του 2017 αιτιολογημένη γνώμη κατά την έννοια του άρθρου 258, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ (πρώην άρθρο 226, παράγραφος 1, ΕΚ), δεν έχει περατωθεί μέχρι σήμερα.

3 Απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2008, Centro Europa 7 (C-380/05, EU:C:2008:59).

4 Η Persidera υπεισήλθε στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της Telecom Italia Media Broadcasting (TIMB). Πριν από την οριστική μετάβαση στην ψηφιακή τηλεόραση, η TIMB εκμεταλλευόταν στην Ιταλία δύο σταθμούς αναλογικής τηλεοπτικής μεταδόσεως («La 7» και «MTV») και δύο σταθμούς ψηφιακής τηλεοπτικής μεταδόσεως («TIMB1» και «MBONE»).

δικαιοσύνη εξαιτίας του ότι η εθνική διαδικασία παραχωρήσεως του εν λόγω «ψηφιακού μερίσματος» [5] ανεστάλη κατ' αρχάς με πρωτοβουλία του ιταλικού Υπουργείου Οικονομικής Ανάπτυξης [6], εν συνεχεία ακυρώθηκε από τον Ιταλό νομοθέτη και τέλος, διοργανώθηκε εκ νέου με ουσιωδώς διαφορετικούς όρους.

3. Το Δικαστήριο καλείται να διευκρινίσει αν και κατά πόσον οι ενέργειες αυτές έθιξαν τις αρμοδιότητες και την ανεξαρτησία της εθνικής ρυθμιστικής αρχής της Ιταλίας –της Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni [7] (στο εξής: AGCOM). Πέραν τούτου, πρέπει να αποσαφηνισθεί αν η νέα διαδικασία πλειοδοτικού διαγωνισμού ήταν σύμφωνη προς τις επιταγές του δικαίου της Ένωσης και αν η πρώτη, μη περατωθείσα, διαδικασία είχε ως αποτέλεσμα να θεμελιωθεί στις ενδιαφερόμενες επιχειρήσεις δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ως προς μια συγκεκριμένη έκβαση της εν λόγω διαδικασίας, εμπιστοσύνη η οποία διασαλεύτηκε λόγω της παρεμβάσεως του Υπουργείου και του νομοθέτη.

4. Για την εκτίμηση των ανωτέρω ζητημάτων κρίσιμες είναι οι ισχύουσες από το 2002 οδηγίες του νομοθέτη της Ένωσης, οι οποίες συνθέτουν το «νέο κοινό κανονιστικό πλαίσιο», καθώς και οι γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης.

5. Η παρούσα διαδικασία επί της υποθέσεως C-560/15 έχει στενή σχέση με τη διαδικασία εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως στην υπόθεση C-112/16, επί της οποίας, σήμερα, θα αναπτύξω επίσης τις προτάσεις μου. Τα νομικά ζητήματα που ανακύπτουν στο πλαίσιο της δεύτερης υποθέσεως σχετίζονται μεν, κατ' ουσίαν, με τις ίδιες διατάξεις και αρχές του δικαίου της Ένωσης, αλλά δεν αφορούν το ψηφιακό μέρισμα, ενώ εγείρουν σαφώς και άλλους νομικούς προβληματισμούς.

II. Το νομικό πλαίσιο

6. Σε επίπεδο δικαίου της Ένωσης, το νομικό πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως οριοθετείται από τρεις οδηγίες για τα δίκτυα και τις υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών, που εκδόθηκαν το 2002 και εντάσσονται στο νέο κοινό κανονιστικό πλαίσιο για τα δίκτυα και τις υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών και για συναφείς ευκολίες και υπηρεσίες: την οδηγία-πλαίσιο (οδηγία 2002/21/ΕΚ) [8], την οδηγία για την αδειοδότηση (οδηγία 2002/20/ΕΚ) [9] και την οδηγία για τον ανταγωνισμό (οδηγία 2002/77/ΕΚ) [10]. Οι δύο πρώτες οδηγίες ισχύουν όπως τροποποιήθηκαν με την οδηγία 2009/140.

5 Σχετικά με την έννοια του ψηφιακού μερίσματος, βλ. αιτιολογική σκέψη 26 της οδηγίας 2009/140/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Νοεμβρίου 2009, για την τροποποίηση των οδηγιών 2002/21/ΕΚ σχετικά με κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών, 2002/19/ΕΚ σχετικά με την πρόσβαση σε δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναφείς ευκολίες καθώς και με τη διασύνδεσή τους, και 2002/20/ΕΚ για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (ΕΕ 2009, L 337, σ. 37, διορθωτικό ΕΕ 2013, L 241, σ. 8)· βλ., επίσης, σημείο 1 της ανακοινώσεως της Επιτροπής της 13ης Νοεμβρίου 2007, «Να επωφεληθούμε πλήρως από το ψηφιακό μέρισμα στην Ευρώπη: Κοινή προσέγγιση για τη χρήση του φάσματος που απελευθερώνεται από την ψηφιακή μετάβαση», COM(2007) 700 τελικό.

6 Ministero dello sviluppo economico (MiSE).

7 Ρυθμιστική αρχή επικοινωνιών.

8 Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, σχετικά με κοινό κανονιστικό πλαίσιο για δίκτυα και υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία-πλαίσιο) (ΕΕ 2002, L 108, σ. 33).

9 Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Μαρτίου 2002, για την αδειοδότηση δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για την αδειοδότηση) (ΕΕ 2002, L 108, σ. 21).

10 Οδηγία της Επιτροπής, της 16ης Σεπτεμβρίου 2002, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (οδηγία για τον ανταγωνισμό) (ΕΕ 2002, L 249, σ. 21).

Α. Η οδηγία-πλαίσιο (οδηγία 2002/21)

7. Κατ' αρχάς πρέπει να ληφθούν υπόψη οι αιτιολογικές σκέψεις 6 και 21 της οδηγίας 2002/21, στις οποίες εκτίθενται, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«(6) Η πολιτική στον οπτικοακουστικό τομέα και η κανονιστική ρύθμιση του περιεχομένου ακολουθούν στόχους γενικού ενδιαφέροντος, όπως η ελευθερία της έκφρασης, ο πλουραλισμός των μέσων ενημέρωσης, η πολιτιστική και γλωσσική πολυμορφία, η κοινωνική ένταξη, η προστασία του καταναλωτή και η προστασία των ανηλίκων. […]

[…]

(21) Τα κράτη μέλη μπορούν να χρησιμοποιούν, μεταξύ άλλων, διαδικασίες ανταγωνιστικής ή συγκριτικής επιλογής για την παραχώρηση ραδιοσυχνοτήτων καθώς και αριθμών με μεγάλη οικονομική αξία. […]»

8. Συμπληρωματικώς, πρέπει να επισημανθεί και η αιτιολογική σκέψη 13 της οδηγίας 2009/140 με την οποία τροποποιήθηκε μεταξύ άλλων η οδηγία 2002/21. Η αιτιολογική αυτή σκέψη έχει ως εξής:

«(13) Η ανεξαρτησία των εθνικών ρυθμιστικών αρχών θα πρέπει να ενισχυθεί ώστε να εξασφαλισθεί αποτελεσματικότερη εφαρμογή του κανονιστικού [πλαισίου] και να αυξηθεί το κύρος τους και η προβλεψιμότητα των αποφάσεων τους. Για τον σκοπό αυτό θα πρέπει να υπάρξει ρητή πρόβλεψη στην εθνική νομοθεσία που θα εξασφαλίσει ότι, κατά την άσκηση των καθηκόντων της, μια εθνική ρυθμιστική αρχή υπεύθυνη για την εκ των προτέρων κανονιστική ρύθμιση των αγορών ή για την επίλυση των διαφορών μεταξύ επιχειρήσεων προστατεύεται έναντι εξωτερικών παρεμβάσεων ή πολιτικών πιέσεων που ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο την ανεξάρτητη αξιολόγησή της στα θέματα των οποίων επιλαμβάνεται. Η εξωτερική αυτή επιρροή καθιστά έναν εθνικό νομοθετικό φορέα ακατάλληλο να αναλάβει δράση ως εθνική ρυθμιστική αρχή στο πλαίσιο των κανονιστικών ρυθμίσεων. […]»

9. Σύμφωνα με τον ορισμό που περιέχει το άρθρο 2, στοιχείο ζ', της οδηγίας 2002/21, για τους σκοπούς της οδηγίας νοείται ως

«"εθνική κανονιστική αρχή": ο ή οι φορείς στους οποίους ένα κράτος μέλος έχει αναθέσει οποιαδήποτε από τα κανονιστικά καθήκοντα που καθορίζονται στην παρούσα οδηγία και τις ειδικές οδηγίες».

10. Το άρθρο 3 της οδηγίας 2002/21, το οποίο επιγράφεται «Εθνικές κανονιστικές αρχές», ορίζει μεταξύ άλλων τα ακόλουθα:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι καθένα από τα καθήκοντα που ανατίθενται στις εθνικές κανονιστικές αρχές βάσει της παρούσας οδηγίας και των ειδικών οδηγιών, αναλαμβάνεται από αρμόδιο φορέα.

2. Τα κράτη μέλη εγγυώνται την ανεξαρτησία των εθνικών κανονιστικών αρχών […]

3. Τα κράτη μέλη μεριμνούν για την αμεροληψία, τη διαφάνεια και την έγκαιρη δράση των εθνικών κανονιστικών αρχών κατά την άσκηση των εξουσιών τους. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές να διαθέτουν επαρκείς χρηματοδοτικούς και ανθρώπινους πόρους για την εκτέλεση των καθηκόντων που τους έχουν ανατεθεί.

3α. Υπό την επιφύλαξη των διατάξεων των παραγράφων 4 και 5, οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές που είναι υπεύθυνες για την εκ των προτέρων κανονιστική ρύθμιση των αγορών ή για την επίλυση των διαφορών μεταξύ επιχειρήσεων σύμφωνα με το άρθρο 20 ή 21 της παρούσας οδηγίας ενεργούν ανεξάρτητα και δεν ζητούν ούτε λαμβάνουν οδηγίες από κανέναν άλλον φορέα σε σχέση με την

εκτέλεση των καθηκόντων αυτών που τους έχουν ανατεθεί βάσει εθνικών νομοθετικών ρυθμίσεων που υλοποιούν την κοινοτική νομοθεσία. Αυτό δεν εμποδίζει την επιτήρηση σύμφωνα με το εθνικό συνταγματικό δίκαιο. Εξουσία αναστολής ή ακύρωσης αποφάσεων των εθνικών κανονιστικών αρχών διαθέτουν αποκλειστικά τα όργανα προσφυγής που έχουν συγκροτηθεί σύμφωνα με το άρθρο 4.

[…]»

11. Το άρθρο 6 της οδηγίας 2002/21, το οποίο επιγράφεται «Μηχανισμός διαβούλευσης και διαφάνειας», ορίζει τα εξής:

«Εκτός περιπτώσεων που εμπίπτουν στα άρθρα 7 παράγραφος 9, 20 ή 21, τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι, σε περίπτωση που εθνικές ρυθμιστικές αρχές προτίθενται να λάβουν μέτρα σύμφωνα με την παρούσα οδηγία ή τις ειδικές οδηγίες ή προτίθενται να προβλέψουν περιορισμούς σύμφωνα με το άρθρο 9 παράγραφοι 3 και 4 και εφόσον τα εν λόγω μέτρα ή περιορισμοί έχουν σημαντικό αντίκτυπο στη σχετική αγορά, παρέχουν στα ενδιαφερόμενα μέρη δυνατότητα σχολιασμού του σχεδίου μέτρου εντός εύλογης χρονικής περιόδου.

Οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές δημοσιοποιούν τις εθνικές τους διαδικασίες διαβούλευσης.

Τα κράτη μέλη μεριμνούν για τη δημιουργία ενιαίου σημείου ενημέρωσης όπου παρατίθενται όλες οι τρέχουσες διαβουλεύσεις.

Η εθνική ρυθμιστική αρχή δημοσιοποιεί τα αποτελέσματα της διαδικασίας διαβούλευσης, με εξαίρεση τις πληροφορίες εμπιστευτικού χαρακτήρα σύμφωνα με την κοινοτική και την εθνική νομοθεσία σχετικά με το επιχειρηματικό απόρρητο.»

12. Περαιτέρω, το άρθρο 8, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2002/21, το οποίο επιγράφεται «Στόχοι πολιτικής και κανονιστικές αρχές», προβλέπει, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι, κατά την άσκηση των κανονιστικών καθηκόντων που προβλέπονται στην παρούσα οδηγία και τις ειδικές οδηγίες, οι εθνικές κανονιστικές αρχές λαμβάνουν κάθε εύλογο μέτρο που στοχεύει στην επίτευξη των στόχων των παραγράφων 2, 3 και 4. Τα εν λόγω μέτρα είναι ανάλογα προς τους στόχους αυτούς.

[…]

2. Οι εθνικές κανονιστικές αρχές προάγουν τον ανταγωνισμό στην παροχή δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών, υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και συναφών ευκολιών και υπηρεσιών, μεταξύ άλλων:

[…]

β) μεριμνώντας ώστε να μην υφίσταται στρέβλωση ούτε περιορισμός του ανταγωνισμού στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών, συμπεριλαμβανομένης της διανομής περιεχομένου·

[…]

δ) ενθαρρύνοντας την αποτελεσματική χρήση και εξασφαλίζοντας την ουσιαστική διαχείριση των ραδιοσυχνοτήτων και των πόρων αριθμοδότησης.»

13. Τέλος, το άρθρο 9 της οδηγίας 2002/21 περιέχει τις ακόλουθες διατάξεις σχετικά με τη «διαχείριση ραδιοφάσματος για υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών»:

«1. Τα κράτη μέλη, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη τους το γεγονός ότι οι ραδιοσυχνότητες αποτελούν δημόσιο αγαθό με σημαντική κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική αξία, εξασφαλίζουν την ουσιαστική διαχείριση των ραδιοσυχνοτήτων για τις υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών στην επικράτειά τους σύμφωνα με τα άρθρα 8 και 8α. Εξασφαλίζουν ότι η κατανομή του ραδιοφάσματος που χρησιμοποιείται για υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών και η χορήγηση γενικών αδειών ή μεμονωμένων δικαιωμάτων χρήσης των ραδιοσυχνοτήτων αυτών από τις αρμόδιες εθνικές αρχές βασίζονται σε αντικειμενικά, διαφανή, αμερόληπτα και αναλογικά κριτήρια.

Εφαρμόζοντας το παρόν άρθρο, τα κράτη μέλη τηρούν τις σχετικές διεθνείς συμφωνίες, συμπεριλαμβανομένων των κανονισμών της ΔΕΤ και μπορούν να λαμβάνουν υπόψη τους στόχους δημόσιας ασφάλειας.

[...]

3. Εάν δεν προβλέπεται άλλως στο δεύτερο εδάφιο, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε όλοι οι τύποι τεχνολογίας που χρησιμοποιούνται για υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών να μπορούν να χρησιμοποιηθούν στις ζώνες ραδιοσυχνοτήτων που δηλώνονται διαθέσιμες για υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών στο εθνικό τους πρόγραμμα μερισμού ραδιοσυχνοτήτων σύμφωνα με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου.Τα κράτη μέλη μπορούν, ωστόσο, να προβλέπουν αναλογικούς και αμερόληπτους περιορισμούς όσον αφορά τη χρησιμοποιούμενη για υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών ραδιοδικτυακή ή ασύρματη τεχνολογία πρόσβασης, εφόσον αυτό απαιτείται:

α) προς αποφυγή επιβλαβών παρεμβολών·

[…]

ε) να διαφυλάσσεται η αποτελεσματική χρήση του φάσματος, ή

στ) για την εκπλήρωση στόχου γενικού συμφέροντος σύμφωνα με την παράγραφο 4.

4. Εάν δεν προβλέπεται άλλως στο δεύτερο εδάφιο, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε όλοι οι τύποι υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών να μπορούν να παρασχεθούν στις ζώνες ραδιοσυχνοτήτων που δηλώνονται διαθέσιμες για υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών στο εθνικό τους πρόγραμμα μερισμού ραδιοσυχνοτήτων σύμφωνα με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Τα κράτη μέλη μπορούν, ωστόσο, να προβλέπουν αναλογικούς και αμερόληπτους περιορισμούς για τους παρεχόμενους τύπους υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, περιλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της εκπλήρωσης απαίτησης δυνάμει των περί ραδιοεπικοινωνιών κανονισμών της ITU.

[...]»

Β. Η οδηγία για την αδειοδότηση (οδηγία 2002/20)

14. Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/20, το οποίο αφορά τη «γενική άδεια δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών», προβλέπει τα εξής:

«Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν την ελευθερία παροχής δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, με την επιφύλαξη των όρων που θέτει η παρούσα οδηγία. […]»

15. Το άρθρο 5 της οδηγίας 2002/20 περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τις ακόλουθες διατάξεις που αφορούν τα «δικαιώματα χρήσης ραδιοσυχνοτήτων και αριθμών»:

«1. Τα κράτη μέλη διευκολύνουν τη χρήση ραδιοσυχνοτήτων βάσει γενικών αδειών. Όπου κρίνεται σκόπιμο, τα κράτη μέλη μπορούν να χορηγούν μεμονωμένα δικαιώματα χρήσης ώστε:

– να αποφεύγονται οι επιβλαβείς παρεμβολές,

– να εξασφαλίζεται η τεχνική ποιότητα των υπηρεσιών,

– να διαφυλάσσεται η αποτελεσματική χρήση του φάσματος, ή

– να πληρούνται άλλοι στόχοι γενικού συμφέροντος όπως ορίζονται σύμφωνα με την κοινοτική νομοθεσία.

2. Όταν είναι απαραίτητη η χορήγηση ατομικών δικαιωμάτων χρήσης ραδιοσυχνοτήτων και αριθμών, τα κράτη μέλη χορηγούν τα δικαιώματα αυτά, κατόπιν αιτήματος, σε κάθε επιχείρηση για την παροχή δικτύων ή υπηρεσιών βάσει της γενικής άδειας κατά το άρθρο 3, με την επιφύλαξη των άρθρων 6 και 7 και του άρθρου 11, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της παρούσας οδηγίας και των άλλων κανόνων που διασφαλίζουν την αποδοτική χρήση των εν λόγω πόρων σύμφωνα με την οδηγία 2002/21/ΕΚ (οδηγία-πλαίσιο).

Με την επιφύλαξη ειδικών κριτηρίων που ορίζονται εκ των προτέρων από τα κράτη μέλη για τη χορήγηση δικαιωμάτων χρήσης ραδιοσυχνοτήτων σε παρόχους υπηρεσιών περιεχομένου ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών εκπομπών προς επίτευξη στόχων γενικού συμφέροντος σύμφωνα με την κοινοτική νομοθεσία, τα δικαιώματα χρήσης ραδιοσυχνοτήτων και αριθμών χορηγούνται μέσω ανοικτών, αντικειμενικών, διαφανών, αμερόληπτων και αναλογικών διαδικασιών και, στην περίπτωση των ραδιοσυχνοτήτων, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 9 της οδηγίας 2002/21/ΕΚ (οδηγία-πλαίσιο). Μια εξαίρεση από την απαίτηση για ανοικτές διαδικασίες θα μπορούσε να ισχύει στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η χορήγηση μεμονωμένων δικαιωμάτων χρήσης ραδιοσυχνοτήτων σε φορείς παροχής υπηρεσιών περιεχομένου ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών είναι απαραίτητη για την επίτευξη στόχου γενικού συμφέροντος όπως ορίζεται από τα κράτη μέλη σύμφωνα με την κοινοτική νομοθεσία.

[…]

4. […]

Για τις διαδικασίες ανταγωνιστικής ή συγκριτικής επιλογής για τις ραδιοσυχνότητες, εφαρμόζεται το άρθρο 7.

5. Τα κράτη μέλη δεν περιορίζουν τον αριθμό των προς παροχή δικαιωμάτων χρήσης, εκτός εάν τούτο είναι απαραίτητο για τη διασφάλιση της αποδοτικής χρήσης των ραδιοσυχνοτήτων σύμφωνα με το άρθρο 7.

6. Οι αρμόδιες εθνικές αρχές εξασφαλίζουν αποδοτική και αποτελεσματική χρήση των ραδιοσυχνοτήτων […]».

16. Όσον αφορά τη «διαδικασία για τον περιορισμό του αριθμού των προς παροχή δικαιωμάτων χρήσης ραδιοσυχνοτήτων», το άρθρο 7 της οδηγίας 2002/20 ορίζει τα εξής:

«1. Στην περίπτωση που ένα κράτος μέλος εξετάζει εάν πρέπει να περιορίσει τον αριθμό των προς παροχή δικαιωμάτων χρήσης ραδιοσυχνοτήτων ή να παρατείνει τη διάρκεια υφισταμένων δικαιωμάτων κατ' άλλο τρόπο απ' ό,τι σύμφωνα με τους όρους που προσδιορίζονται στα εν λόγω δικαιώματα, μεταξύ άλλων:

[…]

β) παρέχει σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένων των χρηστών και των καταναλωτών, την ευκαιρία να διατυπώνουν τις απόψεις τους σχετικά με οποιονδήποτε περιορισμό, σύμφωνα με το άρθρο 6, της οδηγίας 2002/21/ΕΚ (οδηγία-πλαίσιο)·

[...]

3. Εάν απαιτείται περιορισμός της παροχής δικαιωμάτων χρήσης ραδιοσυχνοτήτων, τα κράτη μέλη παρέχουν τα εν λόγω δικαιώματα βάσει αντικειμενικών, διαφανών, αμερόληπτων, και αναλογικών κριτηρίων επιλογής. Όλα τα εν λόγω κριτήρια επιλογής πρέπει να σταθμίζουν δεόντως την επίτευξη των στόχων του άρθρου 8 της οδηγίας 2002/21/ΕΚ (οδηγία-πλαίσιο) και των απαιτήσεων του άρθρου 9 της εν λόγω οδηγίας.

4. Εάν χρησιμοποιούνται διαδικασίες συγκριτικής ή ανταγωνιστικής επιλογής, τα κράτη μέλη μπορούν να παρατείνουν τη μέγιστη περίοδο των έξι εβδομάδων που αναφέρεται στο άρθρο 5, παράγραφος 3, για το χρονικό διάστημα που κρίνεται απαραίτητο προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι εν λόγω διαδικασίες είναι δίκαιες, εύλογες, ανοικτές και διαφανείς για όλους τους ενδιαφερόμενους, αλλά όχι περισσότερο από οκτώ μήνες.

[...]»

Β. Η οδηγία για τον ανταγωνισμό (οδηγία 2002/77)

17. Το άρθρο 2 της οδηγίας 2002/77 επιγράφεται «Αποκλειστικά και ειδικά δικαιώματα για δίκτυα ηλεκτρονικών επικοινωνιών και για υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών» και περιέχει, μεταξύ άλλων, τις εξής διατάξεις:

«[...]

2. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να εξασφαλίσουν σε κάθε επιχείρηση το δικαίωμα παροχής υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή εγκατάστασης ή επέκτασης ή λειτουργίας δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών.

[...]

4. Τα κράτη μέλη φροντίζουν ώστε η γενική άδεια που έχει χορηγηθεί σε μια επιχείρηση για την παροχή υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών ή για την εγκατάσταση ή/και τη λειτουργία δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών καθώς και οι όροι χορήγησής της να βασίζονται σε αντικειμενικά, αμερόληπτα, αναλογικά και διαφανή κριτήρια.

[...]»

18. Τέλος, το άρθρο 4 της οδηγίας 2002/77 προβλέπει τους ακόλουθους κανόνες σε σχέση με τα «Δικαιώματα χρήσης συχνοτήτων»:

«Με την επιφύλαξη των ειδικών κριτηρίων και διαδικασιών που θέσπισαν τα κράτη μέλη για τη χορήγηση δικαιωμάτων χρήσης των ραδιοσυχνοτήτων σε φορείς παροχής υπηρεσιών μετάδοσης ραδιοτηλεοπτικού περιεχομένου προκειμένου να επιτευχθούν στόχοι γενικού συμφέροντος σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο:

[…]

2. Η εκχώρηση ραδιοσυχνοτήτων για τις υπηρεσίες ηλεκτρονικών επικοινωνιών βασίζεται σε αντικειμενικά, διαφανή, αμερόληπτα και αναλογικά κριτήρια.»

III. Τα πραγματικά περιστατικά και η διαφορά της κύριας δίκης

19. Η μετάβαση από την αναλογική στην ψηφιακή τηλεόραση στην Ιταλία κατέστησε αναγκαία τη διεξαγωγή διαδικασίας για την παραχώρηση των νέων ψηφιακών συχνοτήτων εκπομπής οι οποίες είναι αποδοτικότερες από τις αναλογικές[11]. Προς τον σκοπό αυτόν, η AGCOM εξέδωσε στις 7 Απριλίου 2009 την απόφαση 181/09/CONS[12], με την οποία θέσπισε τα κριτήρια για την πλήρη ψηφιοποίηση των επίγειων δικτύων και, συγχρόνως, καθόρισε τον μηχανισμό για την παραχώρηση των σχετικών συχνοτήτων. Η απόφαση αυτή εκδόθηκε ενόσω εξελισσόταν διαδικασία λόγω παραβάσεως[13], στην οποία η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπενθύμιζε ότι, κατά την παραχώρηση των ψηφιακών της συχνοτήτων, η Ιταλία δεν μπορούσε να επιφυλάσσει ευνοϊκή μεταχείριση στους φορείς εκμεταλλεύσεως σταθμών αναλογικής τηλεοπτικής μεταδόσεως, οι οποίοι δραστηριοποιούνταν ήδη στην αγορά.

20. Ειδικότερα, προβλέφθηκε η παραχώρηση ψηφιακών συχνοτήτων υπό τη μορφή 21 κοινώς καλούμενων πολυπλεκτών για επίγεια μετάδοση εθνικής εμβέλειας[14]. Συναφώς, ο πολυπλέκτης καθιστά δυνατό τον συνδυασμό διαφόρων σημάτων ήχου, εικόνας και δεδομένων σε μία ενιαία ροή δεδομένων και κατ' αυτόν τον τρόπο βελτιστοποιεί την εκμετάλλευση των διαθέσιμων συχνοτήτων και γραμμών.

21. Για να επιτευχθεί η δίκαιη κατανομή αυτών των ψηφιακών πολυπλεκτών, και συγκεκριμένα για να διασφαλιστεί ότι δεν θα αξιολογηθούν μόνο οι υφιστάμενοι φορείς εκμεταλλεύσεως σταθμών αναλογικής τηλεοπτικής μεταδόσεως, αλλά και εκείνοι που σε προηγούμενο στάδιο είχαν επενδύσει στη δημιουργία ψηφιακών δικτύων, καθώς και εκείνοι που ήθελαν να διεισδύσουν στην εν λόγω αγορά, οι 21 μονάδες χωρίσθηκαν σε τρεις ομάδες που θα παραχωρούνταν βάσει διαφορετικών κριτηρίων. Επίσης, ορίσθηκε ανώτατο όριο κατά το οποίο κανένας φορέας εκμεταλλεύσεως δικτύων δεν θα μπορούσε να διαθέτει περισσότερους από 5 πολυπλέκτες· για αυτόν τον ανώτατο αριθμό πέντε πολυπλεκτών είχε κάνει λόγο και η Επιτροπή στο πλαίσιο της διαδικασίας λόγω παραβάσεως.

11 Ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της ψηφιακής τηλεοράσεως συνίσταται στο ότι –αντιθέτως προς την αναλογική τηλεόραση– στην ίδια ζώνη συχνοτήτων μπορούν να μεταδοθούν περισσότερα προγράμματα.

12 Η απόφαση αυτή απέκτησε ισχύ νόμου με το νομοθετικό διάταγμα (Decreto-legge) αριθ. 59/2008 σε συνδυασμό με τον νόμο 101/2008.

13 Βλ. υποσημείωση 2 των παρουσών προτάσεων.

14 Ορισμένοι εκ των μετεχόντων στη διαδικασία επισημαίνουν την πρόβλεψη συνολικά 22 πολυπλεκτών και το αιτούν δικαστήριο αναφέρει στο τέταρτο ερώτημά του (βλ. σημείο 29 αυτών των προτάσεων) 25 και 22 «δίκτυα». Τούτες οι αποκλίσεις, πάντως, δεν απαιτείται να διευκρινισθούν για τους σκοπούς της προκειμένης διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως. Κυρίως για λόγους συνοχής με τα πραγματικά περιστατικά που παρατέθηκαν στο Δικαστήριο στην υπόθεση C-112/16, θα χρησιμοποιήσω στις παρούσες παρατηρήσεις μου τον αριθμό 21.

22. Πιο συγκεκριμένα, η παραχώρηση των εν λόγω 21 πολυπλεκτών θα πραγματοποιούνταν ως εξής:

– Στην *πρώτη ομάδα* είχαν δεσμευθεί οκτώ πολυπλέκτες για τη μετατροπή των υφιστάμενων αναλογικών τηλεοπτικών δικτύων σε ψηφιακά τηλεοπτικά δίκτυα. Στο πλαίσιο αυτό, θα διενεργούνταν μια δίκαιη κατανομή κατά την οποία θα λαμβανόταν υπόψη και η συνέχεια του προσφερόμενου τηλεοπτικού προγράμματος. Συνεπώς, σε κάθε υφιστάμενο πάροχο αναλογικής τηλεοράσεως θα έπρεπε να παραχωρηθεί τουλάχιστον ένας πολυπλέκτης, αλλά οι πάροχοι με περισσότερους σταθμούς αναλογικής μεταδόσεως θα λάμβαναν έναν πολυπλέκτη λιγότερο από τον αριθμό των σταθμών αναλογικής μεταδόσεως που διέθεταν. Κατά συνέπεια, η Rai και η Mediaset, καθεμία από τις οποίες εκμεταλλευόταν ήδη τρεις σταθμούς αναλογικής τηλεοπτικής μεταδόσεως, έλαβαν, εκάστη, δύο πολυπλέκτες, ενώ η TIMB η οποία διέθετε δύο σταθμούς αναλογικής τηλεοπτικής μεταδόσεως, έλαβε έναν πολυπλέκτη· στη Rete A και σε δύο ακόμη φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων παραχωρήθηκε επίσης ένας πολυπλέκτης.

– Στη *δεύτερη ομάδα*, οκτώ πολυπλέκτες προορίζονταν για φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων οι οποίοι είχαν επενδύσει ήδη στη δημιουργία ψηφιακών δικτύων. Στο πλαίσιο αυτό, η Rai, η Mediaset και η TIMB έλαβαν, εκάστη, δύο επιπλέον πολυπλέκτες, ενώ η Rete A και ένας άλλος φορέας εκμεταλλεύσεως δικτύων έλαβαν από έναν πολυπλέκτη.

– Τέλος, στην *τρίτη ομάδα*, οι εναπομείναντες πέντε πολυπλέκτες, που αποτελούν το λεγόμενο «ψηφιακό μέρισμα» [15], έπρεπε να παραχωρηθούν ως επιπρόσθετες νέες συχνότητες βάσει αντικειμενικών, διαφανών, αναλογικών και αμερόληπτων κριτηρίων.

23. Εν προκειμένω, η διαφορά της κύριας δίκης αφορά μόνον ένα τμήμα των ανωτέρω πολυπλεκτών και συγκεκριμένα την τρίτη ομάδα. Αυτοί οι πολυπλέκτες προορίζονταν αρχικώς να παραχωρηθούν δωρεάν και κατόπιν διαδικασίας διαγωνισμού, γνωστού ως «beauty contest» [16], στους καταλληλότερους οικονομικούς φορείς. Κατόπιν σχετικής δημόσιας διαβουλεύσεως, οι κανόνες διεξαγωγής της εν λόγω διαδικασίας διαγωνισμού εγκρίθηκαν οριστικά από την AGCOM με την απόφαση 497/10/CONS της 22ας Σεπτεμβρίου 2010.

24. Αυτή καθεαυτή η διαδικασία του διαγωνισμού ξεκίνησε εν τέλει με τη δημοσίευση σχετικής πράξεως στις 8 Ιουλίου 2011 και ως προθεσμία υποβολής αιτήσεων ορίσθηκε η 7η Σεπτεμβρίου 2011. Η Europa Way υπέβαλε αίτηση για έναν πολυπλέκτη τον οποίο δεν διεκδικούσε κανένας άλλος φορέας. Η Persidera (πρώην TIMB) διεκδίκησε συνολικά τρεις πολυπλέκτες, είτε μόνη της είτε από κοινού με άλλους οικονομικούς φορείς [17].

25. Εντούτοις, πριν από το στάδιο της αναθέσεως, το ιταλικό Υπουργείο Οικονομικής Ανάπτυξης ανέστειλε τη διαδικασία του ως άνω διαγωνισμού δωρεάν παραχωρήσεως, με διάταγμα της 20ής Ιανουαρίου 2012. Ακολούθως, εκδόθηκε το νομοθετικό διάταγμα (Decreto-legge) αριθ. 16/2012 [18], του οποίου το άρθρο 3quinquies [19], αφενός, ακύρωσε τον εν λόγω διαγωνισμό δωρεάν παραχωρήσεως που είχε ήδη ανασταλεί και, αφετέρου, προέβλεψε την εκ νέου παραχώρηση των συχνοτήτων μέσω δημόσιου πλειοδοτικού διαγωνισμού, βάσει διαδικασίας που όφειλε να καθορίσει η AGCOM εντός 120 ημερών. Επίσης, όσοι μετέσχον στην μη περατωθείσα διαδικασία του διαγωνισμού δωρεάν παραχωρήσεως θα αποζημιώνονταν.

15 Σχετικά με την έννοια του ψηφιακού μερίσματος, βλ. υποσημείωση 5 των παρουσών προτάσεων.

16 Κυριολεκτικά: «διαγωνισμός ομορφιάς».

17 Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, η Persidera υπέβαλε για δύο τμήματα του διαγωνισμού κοινές αιτήσεις με τη RAI και την Elettronica Industriale (Mediaset).

18 Το νομοθετικό αυτό διάταγμα απέκτησε οριστικώς ισχύ νόμου με τον νόμο 44/2012.

19 Ειδικά η διάταξη του άρθρου 3quinquies προστέθηκε από το ιταλικό Κοινοβούλιο και μάλιστα στο πλαίσιο της διαδικασίας μετατροπής του εν λόγω νομοθετικού διατάγματος σε νόμο.

26. Εν συνεχεία, στις 11 Απριλίου 2013, η AGCOM –κατόπιν νέας δημόσιας ακροάσεως και διαβουλεύσεως με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή– εξέδωσε την απόφαση 277/13/CONS που περιείχε τους κανόνες για τη νέα διαδικασία διαγωνισμού. Η απόφαση αυτή όριζε, μεταξύ άλλων, ότι οι προς παραχώρηση ψηφιακοί πολυπλέκτες ήταν τρεις και ότι όσοι φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων κατείχαν ήδη τρεις ή περισσότερους πολυπλέκτες αποκλείονταν από τη συμμετοχή στον διαγωνισμό.

27. Η νέα διαδικασία ξεκίνησε, εν τέλει, με τη δημοσίευση σχετικής πράξεως στις 12 Φεβρουαρίου 2014. Η Cairo Network [20] ήταν ο μοναδικός οικονομικός φορέας που συμμετείχε στη διαδικασία και, στις 31 Ιουλίου 2014, της παραχωρήθηκε ένας πολυπλέκτης. Τόσο η Europa Way όσο και η Persidera δεν συμμετείχαν στη νέα διαδικασία διαγωνισμού. Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, η Persidera δεν μετείχε στον διαγωνισμό, διότι διέθετε ήδη περισσότερους από τρεις πολυπλέκτες.

28. Η Europa Way και η Persidera προσέφυγαν κατά της ακυρώσεως της πρώτης διαδικασίας διαγωνισμού ενώπιον του Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio [21] (TAR), αλλά οι προσφυγές τους δεν έγιναν δεκτές [22]. Η διαφορά εκκρεμεί πλέον στο Consiglio di Stato [23], το αιτούν δικαστήριο, ενώπιον του οποίου άσκησαν αναίρεση η Europa Way και η Persidera.

IV. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

29. Με διάταξη της 11ης Ιουνίου 2015, που περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 30 Οκτωβρίου 2015, το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο, δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

1) Αντιβαίνουν οι αμφισβητούμενες νομικές ρυθμίσεις και οι μεταγενέστερες πράξεις εφαρμογής στους κανόνες σύμφωνα με τους οποίους οι αρμοδιότητες περί ρυθμίσεως της αγοράς τηλεοπτικών υπηρεσιών ανατίθενται σε ανεξάρτητη διοικητική αρχή (άρθρα 3 και 8 της οδηγίας 2002/21, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/140);

2) Αντιβαίνουν οι αμφισβητούμενες νομικές ρυθμίσεις και οι μεταγενέστερες πράξεις εφαρμογής στις διατάξεις (άρθρο 7 της οδηγίας 2002/20 και άρθρο 6 της οδηγίας 2002/21) που προβλέπουν προηγούμενη δημόσια διαβούλευση με πρωτοβουλία της ανεξάρτητης εθνικής αρχής στην οποία έχουν ανατεθεί ρυθμιστικές αρμοδιότητες όσον αφορά τον εν λόγω τομέα;

3) Αντιβαίνει στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ειδικότερα, στο άρθρο 56 ΣΛΕΕ, στο άρθρο 9 της οδηγίας 2002/21, στα άρθρα 3, 5 και 7 της οδηγίας 2002/20 και στα άρθρα 2 και 4 της οδηγίας 2002/77, καθώς και στις αρχές της απαγορεύσεως των διακρίσεων, της διαφάνειας, του ελεύθερου ανταγωνισμού, της αναλογικότητας, της αποτελεσματικότητας και της πολυφωνίας της ενημερώσεως, η ακύρωση της διαδικασίας beauty contest –η οποία διενεργήθηκε με σκοπό να επανορθωθεί, στο πλαίσιο του συστήματος παραχωρήσεως των ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων, ο παράνομος αποκλεισμός οικονομικών φορέων και να διασφαλιστεί η πρόσβαση στη σχετική αγορά των μικρών επιχειρήσεων– και η αντικατάστασή της από μια άλλη διαδικασία πλειοδοτικού διαγωνισμού, η οποία επιβάλλει στους συμμετέχοντες προϋποθέσεις και υποχρεώσεις που δεν απαιτούνταν προηγουμένως από τους ήδη δραστηριοποιούμενους στην αγορά οικονομικούς φορείς (incumbents), καθιστώντας τη συμμετοχή στον διαγωνισμό επαχθή και οικονομικά ασύμφορη;

20 Η Cairo Network εκμεταλλεύεται σήμερα στην Ιταλία τον τηλεοπτικό σταθμό «La 7».

21 Διοικητικό πρωτοδικείο της περιφέρειας του Λατίου.

22 Βλ., σχετικά, αποφάσεις υπ' αριθ. 9981/2014 και 9982/2014 του Tribunale Amministrativo Regionale per il Lazio της 25ης Σεπτεμβρίου 2014.

23 Συμβούλιο της Επικρατείας.

4) Αντιβαίνει στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και ειδικότερα, στο άρθρο 56 ΣΛΕΕ, στο άρθρο 9 της οδηγίας 2002/21, στα άρθρα 3, 5 και 7 της οδηγίας 2002/20, στα άρθρα 2 και 4 της οδηγίας 2002/77, στο άρθρο 258 ΣΛΕΕ, καθώς και στις αρχές της απαγορεύσεως των διακρίσεων, της διαφάνειας, του ελεύθερου ανταγωνισμού, της αναλογικότητας, της αποτελεσματικότητας και της πολυφωνίας της ενημερώσεως, ο επανασχεδιασμός του προγράμματος παραχωρήσεως των συχνοτήτων, ο οποίος περιλαμβάνει μείωση του αριθμού των εθνικών δικτύων από 25 σε 22 (και διασφάλιση στους ήδη δραστηριοποιούμενους στην αγορά οικονομικής φορείς της ίδιας διαθεσιμότητας σε πολυπλέκτες), μείωση των τμημάτων του διαγωνισμού σε 3 πολυπλέκτες και κατανομή των συχνοτήτων στη ζώνη VHF-III με συνέπεια να προκληθεί κίνδυνος αυξημένων παρεμβολών;

5) Επιτρέπει η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, όπως αυτή ερμηνεύεται από το Δικαστήριο, την ακύρωση της διαδικασίας beauty contest, η οποία δεν επέτρεψε στις προσφεύγουσες που είχαν ήδη γίνει δεκτές στη διαδικασία δωρεάν παραχωρήσεως να καταστούν με βεβαιότητα ανάδοχοι ορισμένων εκ των τμημάτων που αποτελούν αντικείμενο του διαγωνισμού;

6) Συνάδει με τη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης περί παραχωρήσεως δικαιωμάτων εκμεταλλεύσεως συχνοτήτων (άρθρα 8 και 9 της οδηγίας 2002/21, άρθρα 5 και 7 της οδηγίας 2002/20, άρθρα 2 και 4 της οδηγίας 2002/77) η θέσπιση διατάξεως, όπως είναι εκείνη του άρθρου 3quinquies του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 16/2012, η οποία βρίσκεται σε δυσαρμονία με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αγοράς ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών;

30. Στη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις η Europa Way, η Persidera, η RAI, η Elettronica Industriale [24], η Cairo Network, η Ιταλική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι ίδιοι μετέχοντες στη διαδικασία εκπροσωπήθηκαν και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 2ας Φεβρουαρίου 2017 η οποία διεξήχθη αμέσως πριν από εκείνη της υποθέσεως C-112/16.

V. Εκτίμηση

A. Επί του παραδεκτού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

31. Όσον αφορά το παραδεκτό της εξεταζόμενης αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, δεν απαιτείται αναλυτική εξέταση των επιχειρημάτων της Elettronica Industriale ότι το αιτούν δικαστήριο έθεσε ευθέως στο Δικαστήριο ζητήματα περί συμβατότητας του εθνικού δικαίου –ιδίως του άρθρου 3quinquies του νομοθετικού διατάγματος 16/2012– με το δίκαιο της Ένωσης. Συναφώς, αρκεί η επισήμανση ότι το Δικαστήριο όντως δεν είναι αρμόδιο να αποφαίνεται, στο πλαίσιο προδικαστικής παραπομπής, επί της συμβατότητας της εθνικής νομοθεσίας με το δίκαιο της Ένωσης, ούτε να ερμηνεύει εθνικές νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις. Ωστόσο, σε περίπτωση υποβολής τέτοιων προδικαστικών ερωτημάτων, το Δικαστήριο ουδόλως κωλύεται να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο όλα τα σχετικά με το δίκαιο της Ένωσης χρήσιμα ερμηνευτικά στοιχεία, προκειμένου το δεύτερο να αποφανθεί επί της διαφοράς της κύριας δίκης [25].

32. Στη συνέχεια θα εξετάσω ορισμένες επιπλέον αιτιάσεις σχετικά με το παραδεκτό οι οποίες προβλήθηκαν από τους μετέχοντες στη διαδικασία. Οι αιτιάσεις αυτές αφορούν στο σύνολό τους τα πληροφοριακά στοιχεία που πρέπει να παραθέτει το αιτούν δικαστήριο στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

24 Η Elettronica Industriale ανήκει στον όμιλο Mediaset. Η επιχείρηση έλαβε θέση ενώπιον του Δικαστηρίου μόνο σε σχέση με το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα.

25 Πάγια νομολογία· βλ., ιδίως, απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2008, Centro Europa 7 (C-380/05, EU:C:2008:59, σκέψεις 49 έως 51).

33. Κατά το άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου [26], η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως περιλαμβάνει, πλην του κειμένου των υποβαλλομένων προδικαστικών ερωτημάτων, και τα αναγκαία πληροφοριακά στοιχεία σχετικά με το πραγματικό και το νομικό πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης. Το αιτούν δικαστήριο οφείλει επίσης να εκθέτει τη σχέση μεταξύ των προς ερμηνεία διατάξεων του δικαίου της Ένωσης και της διαφοράς της κύριας δίκης, καθώς και τους λόγους που του προκάλεσαν αμφιβολίες ως προς την ερμηνεία ή το κύρος αυτών των διατάξεων. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι τα πληροφορικά στοιχεία σχετικά με το πραγματικό και το νομικό πλαίσιο έχουν ιδιαίτερη σημασία σε διαδικασίες που αφορούν υποθέσεις ανταγωνισμού [27].

1. Αλυσιτελής επίκληση των διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου

34. Κατ' αρχάς, στην υπό κρίση περίπτωση, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιέχει καμία διευκρίνιση ως προς το κατά πόσον οι διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου, και συγκεκριμένα το άρθρο 56 ΣΛΕΕ και το άρθρο 258 ΣΛΕΕ, είναι κρίσιμες για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης.

35. Ιδίως ως προς το άρθρο 56 ΣΛΕΕ πρέπει να σημειωθεί ότι όλα τα στοιχεία της διαφοράς της κύριας δίκης εντοπίζονται στο εσωτερικό ενός μόνον κράτους μέλους και ότι –σε αντίθεση με την υπόθεση Centro Europa 7– το αιτούν δικαστήριο δεν επικαλείται εν προκειμένω την προβλεπόμενη στο ιταλικό Σύνταγμα απαγόρευση των διακρίσεων μεταξύ ημεδαπών [28]. Επομένως, δεν προκύπτει ότι το Δικαστήριο, προβαίνοντας, όπως του ζητείται, σε ερμηνεία του άρθρου 56 ΣΛΕΕ, μπορεί να συμβάλει στην επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης.

36. Ως προς το άρθρο 258 ΣΛΕΕ, αρκεί η επισήμανση ότι πρόκειται για αμιγώς διαδικαστικό κανόνα σχετικό με τις διαδικασίες λόγω παραβάσεως που κινούνται από την Επιτροπή και διεξάγονται ενώπιον του Δικαστηρίου, από τον οποίο δεν απορρέουν ούτε διαδικαστικές ούτε ουσιαστικού δικαίου επιταγές για την παραχώρηση τηλεοπτικών συχνοτήτων από εθνικές αρχές. Θεωρητικώς, θα μπορούσε να έχει σημασία η υποχρέωση των κρατών μελών να εφαρμόζουν τις αποφάσεις που εκδίδει το Δικαστήριο στο πλαίσιο διαδικασιών λόγω παραβάσεως, δυνάμει του άρθρου 260, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, αλλά δεν έχει εκδοθεί ακόμη καμία τέτοια απόφαση σε σχέση με την παραχώρηση τηλεοπτικών συχνοτήτων στην Ιταλία.

37. Στον βαθμό που, με την αναφορά του στο άρθρο 258 ΣΛΕΕ, το αιτούν δικαστήριο προφανώς υπαινίσσεται τις ενδεχόμενες υποχρεώσεις που υπέχει η Ιταλική Δημοκρατία, κατόπιν της αποφάσεως Centro Europa 7 [29], προς διασφάλιση ενός σύμφωνου προς το δίκαιο της Ένωσης [30] καθεστώτος στην τηλεοπτική αγορά, το Δικαστήριο μπορεί να εξετάσει επαρκώς το ζήτημα αυτό με τις εκτιμήσεις του επί των τριών οδηγιών 2002/20, 2002/21 και 2002/77· παρέλκει, συναφώς, χωριστή ερμηνεία του άρθρου 258 ΣΛΕΕ ή του άρθρου 260 ΣΛΕΕ.

38. Επομένως, το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να κριθούν απαράδεκτα, στο μέτρο που αποσκοπούν στην ερμηνεία των άρθρων 56 ΣΛΕΕ και 258 ΣΛΕΕ.

26 Την ανάγκη τηρήσεως του άρθρου 94 του Κανονισμού Διαδικασίας τονίζει το Δικαστήριο, μεταξύ άλλων, με τη διάταξη της 12ης Μαΐου 2016, Security Service κ.λπ. (C-692/15 έως C-694/15, EU:C:2016:344, σκέψη 18). Ίδιου περιεχομένου προϋποθέσεις του παραδεκτού για τις αιτήσεις προδικαστικής αποφάσεως προβλέπει και η παλαιότερη πάγια νομολογία, βλ., ιδίως, αποφάσεις της 24ης Απριλίου 2012, Kamberaj (C-571/10, EU:C:2012:233, σκέψη 42), και της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Vervloet κ.λπ. (C-76/15, EU:C:2016:975, σκέψεις 56 και 57).

27 Βλ., συναφώς, διάταξη της 8ης Οκτωβρίου 2002, Viacom (C-190/02, EU:C:2002:569, σκέψεις 21 και 22), καθώς και αποφάσεις της 26ης Ιανουαρίου 1993, Telemarsicabruzzo κ.λπ. (C-320/90 έως C-322/90, EU:C:1993:26, σκέψη 7), της 31ης Ιανουαρίου 2008, Centro Europa 7 (C-380/05, EU:C:2008:59, σκέψη 58), της 21ης Νοεμβρίου 2013, Deutsche Lufthansa (C-284/12, EU:C:2013:755, σκέψη 20), και της 13ης Φεβρουαρίου 2014, Airport Shuttle Express κ.λπ. (C-162/12 και C-163/12, EU:C:2014:74, σκέψη 38).

28 Απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2008, Centro Europa 7 (C-380/05, EU:C:2008:59, σκέψεις 64 έως 71, ιδίως σκέψη 69).

29 Απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2008, Centro Europa 7 (C-380/05, EU:C:2008:59).

30 Διαδικασία λόγω παραβάσεως η οποία εξελίσσεται ενώπιον της Επιτροπής (βλ., σχετικά, υποσημείωση 2 των παρουσών προτάσεων) δεν δικαιολογεί αφεαυτής τη νομική υποχρέωση του κράτους μέλους να λάβει μέτρα σε εθνικό επίπεδο, εφόσον το Δικαστήριο δεν έχει διαπιστώσει παράβαση με απόφασή του ή δεν έχει επιβάλει τη λήψη προσωρινών μέτρων με σχετική διάταξη.

2. Ανεπάρκεια των πληροφοριακών στοιχείων όσον αφορά επιμέρους προδικαστικά ερωτήματα

39. Περαιτέρω, απομένει να εξετασθεί μήπως η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πρέπει ενδεχομένως να κριθεί απαράδεκτη για τον λόγο ότι περιέχει πολύ λίγα πληροφοριακά στοιχεία ως προς το πραγματικό και νομικό υπόβαθρο, καθώς και ως προς τη λυσιτέλεια ορισμένων ερωτημάτων που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο. Κατά την άποψη της Ιταλίας, τέτοια ανεπάρκεια πληροφοριακών στοιχείων υφίσταται σε σχέση με το τρίτο, το τέταρτο και το έκτο ερώτημα. Η Elettronica Industriale θεωρεί ότι το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο ερώτημα δεν στηρίζονται σε επαρκή στοιχεία.

40. Όσον αφορά τις εν λόγω αιτιάσεις περί απαραδέκτου, φρονώ ότι επιβάλλεται μια πιο μετριασμένη προσέγγιση.

41. Αφενός, είναι σαφές ότι στη διαφορά της κύριας δίκης το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) καλείται να κρίνει κατά πόσον η παρέμβαση του Ιταλού νομοθέτη στην υπό εξέλιξη διαδικασία της AGCOM για την κατανομή του ψηφιακού μερίσματος στην τηλεοπτική αγορά είναι σύννομη. Στην απόφαση περί παραπομπής, το ζήτημα αυτό εκτίθεται κατά τρόπο σαφή, και ειδικότερα το σχετικό πραγματικό και νομικό υπόβαθρο περιγράφεται με επαρκή ακρίβεια, ενώ η λυσιτέλεια των αντίστοιχων προδικαστικών ερωτημάτων (πρώτο έως πέμπτο ερώτημα) είναι επίσης αδιαμφισβήτητη. Συνεπώς, το Δικαστήριο είναι, εν προκειμένω, σε θέση να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο όλα τα χρήσιμα στοιχεία που καθιστούν, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, δυνατή την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης.

42. Αφετέρου, στα προδικαστικά ερωτήματα θίγονται ζητήματα επί των οποίων το Δικαστήριο, ακόμη και αν ερμηνεύσει το περιεχόμενό τους κατά τον ηπιότερο δυνατό τρόπο, είναι αδύνατον να διατυπώσει χρήσιμη άποψη, για τον λόγο ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιέχει οποιαδήποτε σχετική διευκρίνιση. Τα ζητήματα αυτά συνδέονται, αφενός, με την αναφορά του Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) στην «κατανομή των συχνοτήτων στη ζώνη VHF-III με συνέπεια να προκληθεί κίνδυνος αυξημένων παρεμβολών» (τέταρτο ερώτημα) και, αφετέρου, με την εκτίμηση του αιτούντος δικαστηρίου ότι το περιεχόμενο του άρθρου 3quinquies του νομοθετικού διατάγματος 16/2012 «βρίσκεται σε δυσαρμονία με τα χαρακτηριστικά της αγοράς ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών» (έκτο ερώτημα).

43. Υπ' αυτές τις συνθήκες, εκτιμώ ότι εν μέρει το τέταρτο ερώτημα και συνολικά το έκτο ερώτημα είναι απαράδεκτα.

3. Ενδιάμεσο συμπέρασμα

44. Κατόπιν όλων των ανωτέρω σκέψεων, το τρίτο και το τέταρτο ερώτημα είναι εν μέρει απαράδεκτα· επίσης, το έκτο ερώτημα είναι απαράδεκτο στο σύνολό του. Κατά τα λοιπά όμως η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να κριθεί παραδεκτή.

Β. Εκτίμηση της ουσίας των προδικαστικών ερωτημάτων

45. Ο εκτενής κατάλογος ερωτημάτων του Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) αφορά, κατ' ουσίαν, το ίδιο ζήτημα: ειδικότερα, ζητείται να διευκρινισθεί αν ήταν σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης η παρέμβαση του ιταλικού Υπουργείου Οικονομικής Ανάπτυξης και του Ιταλού νομοθέτη σε διαδικασία δωρεάν παραχωρήσεως τηλεοπτικών συχνοτήτων που βρισκόταν υπό εξέλιξη ενώπιον της εθνικής ρυθμιστικής αρχής, σε συνδυασμό με την επιβολή νέας διαδικασίας πλειοδοτικού διαγωνισμού για την παραχώρηση των επίμαχων συχνοτήτων. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ'

ουσίαν, να διευκρινισθεί αν ο Ιταλός νομοθέτης παραβίασε ορισμένες διαδικαστικές ή ουσιαστικού δικαίου απαιτήσεις που προβλέπει το νέο κοινό κανονιστικό πλαίσιο, ιδίως την επιταγή του δικαίου της Ένωσης περί ανεξαρτησίας των εθνικών ρυθμιστικών αρχών και την αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

46. Πρώτον, θα διερευνήσω το ζήτημα της παρεμβάσεως κρατικών αρχών σε υπό εξέλιξη διαδικασία παραχωρήσεως, το οποίο βρέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τόσο κατά την έγγραφη διαδικασία όσο και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου (βλ. σχετικά, ακολούθως, ενότητα 1). Δεύτερον, θα εξετάσω ορισμένα περαιτέρω διαδικαστικά ζητήματα που θέτουν το αιτούν δικαστήριο και οι μετέχοντες στη διαδικασία (βλ. σχετικά, κατωτέρω, ενότητα 2). Τρίτον και τελευταίο, θα μελετήσω τις ουσιαστικού δικαίου απαιτήσεις αναφορικά με τον δεύτερο διαγωνισμό (βλ. σχετικά, την τελευταία ενότητα 3).

1. Επί της παρεμβάσεως κρατικών αρχών σε υπό εξέλιξη διαδικασία της εθνικής ρυθμιστικής αρχής (πρώτο και πέμπτο προδικαστικό ερώτημα)

47. Το ζήτημα της παρεμβάσεως κρατικών αρχών σε υπό εξέλιξη διαδικασία της εθνικής ρυθμιστικής αρχής AGCOM θίγεται με δύο ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου: αφενός, το πέμπτο ερώτημα που αφορά την προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης (βλ. σχετικά, κατωτέρω, ενότητα β) και, αφετέρου, το πρώτο ερώτημα που αφορά τις αρμοδιότητες της εθνικής ρυθμιστικής αρχής (βλ., ακολούθως, ενότητα α). Εκ προοιμίου υπογραμμίζω ότι, στην προκειμένη περίπτωση, οι ενέργειες του Ιταλού Υπουργού Οικονομικής Ανάπτυξης και του Ιταλού νομοθέτη δεν είναι τόσο επιλήψιμες από απόψεως προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης όσο, κυρίως, υπό το πρίσμα της ανεξαρτησίας των ρυθμιστικών αρχών η οποία κατοχυρώνεται στο δίκαιο της Ένωσης.

α) Η παραβίαση της ανεξαρτησίας της εθνικής ρυθμιστικής αρχής (πρώτο ερώτημα)

48. Η αρχή της ανεξαρτησίας των εθνικών ρυθμιστικών αρχών την οποία μνημονεύει το αιτούν δικαστήριο στο πρώτο του ερώτημα έχει εξέχουσα σημασία βάσει νέου κοινού κανονιστικού πλαισίου –ιδίως μετά τις τροποποιήσεις που επέφερε η οδηγία 2009/140 στα νομοθετήματα της Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, η ίδρυση ανεξάρτητων ρυθμιστικών αρχών έχει ως σκοπό να εξασφαλίσει, στον τομέα των δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, τη βιώσιμη λειτουργία μιας πραγματικής εσωτερικής αγοράς, στο πλαίσιο της οποίας θα λαμβάνεται μέριμνα για το άνοιγμα της αγοράς και τον θεμιτό ανταγωνισμό, καθώς και για την ενίσχυση της πολυφωνίας των μέσων μαζικής ενημερώσεως ως θεμελιώδους αξίας για τη συμβίωση σε μια δημοκρατική κοινωνία (βλ. και άρθρο 11, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων).

49. Κατά συνέπεια, τα κράτη μέλη υπέχουν ρητώς την υποχρέωση να εγγυώνται την ανεξαρτησία των εθνικών ρυθμιστικών αρχών[31] (άρθρο 3, παράγραφοι 2 και 3α της οδηγίας 2002/21, καθώς και αιτιολογική σκέψη 13 της οδηγίας 2009/140). Έκφραση αυτής της ανεξαρτησίας αποτελεί συν τοις άλλοις το γεγονός ότι οι εθνικές ρυθμιστικές αρχές, μολονότι υπόκεινται σε εποπτεία (άρθρο 3, παράγραφος 3α, δεύτερο εδάφιο), εντούτοις δεν επιτρέπεται να λαμβάνουν οδηγίες κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους (άρθρο 3, παράγραφος 3α, πρώτο εδάφιο), οι δε αποφάσεις τους είναι δυνατόν να αναστέλλονται ή να ακυρώνονται αποκλειστικά από τα αρμόδια όργανα προσφυγής κατόπιν ασκήσεως συγκεκριμένων ένδικων βοηθημάτων (άρθρο 3, παράγραφος 3α, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2002/21).

31 Ποια εμβέλεια έχει η ανεξαρτησία αυτή των εθνικών ρυθμιστικών αρχών μαρτυρά, για παράδειγμα, η απόφαση της 3ης Δεκεμβρίου 2009, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-424/07, EU:C:2009:749, ιδίως σκέψεις 83, 91, 94, 99 και 106), στην οποία το Δικαστήριο τονίζει επανειλημμένως την ευχέρεια των αρχών αυτών και την εξουσία τους να προβαίνουν σε στάθμιση μεταξύ διαφόρων ρυθμιστικών σκοπών.

50. Με την αναστολή της πρώτης διαδικασίας της AGCOM για τη δωρεάν παραχώρηση συχνοτήτων, η οποία επιβλήθηκε με την επίμαχη πράξη του Υπουργείου Οικονομικής Ανάπτυξης, και με τη μεταγενέστερη ακύρωση της διαδικασίας αυτής από τον Ιταλό νομοθέτη, δυνάμει του άρθρου 3quinquies του νομοθετικού διατάγματος 16/2012, δύο κρατικά όργανα παρενέβησαν σε υπό εξέλιξη διαδικασία της εθνικής ρυθμιστικής αρχής, μολονότι δεν είχαν σχετική εξουσία με βάση το νέο κοινό κανονιστικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα, ούτε το Υπουργείο ούτε ο νομοθέτης ενήργησαν στην προκειμένη περίπτωση ως αρμόδιες εποπτικές αρχές (άρθρο 3, παράγραφος 3α, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2002/21) ή ως αρμόδια όργανα προσφυγής κατόπιν ασκήσεως συγκεκριμένων ένδικων βοηθημάτων (άρθρο 3, παράγραφος 3α, τρίτο εδάφιο της οδηγίας 2002/21). Αντιθέτως, αμφότερα τα κρατικά όργανα αυτά άσκησαν εξωτερική επιρροή στην εξέλιξη της διαδικασίας, στηριζόμενα, κατά τα φαινόμενα, σε αμιγώς πολιτικές εκτιμήσεις. Σύμφωνα όμως με το πνεύμα του νέου κοινού κανονιστικού πλαισίου (βλ. σχετικά, και πάλι το δεύτερο εδάφιο της αιτιολογικής σκέψεως 13 της οδηγίας 2009/140), η δραστηριότητα της εθνικής ρυθμιστικής αρχής πρέπει να προστατεύεται ακριβώς από τέτοιες πολιτικής φύσεως επιρροές εξωτερικών παραγόντων.

51. Ας σημειωθεί παρεμπιπτόντως και μόνο ότι η εξεταζόμενη περίπτωση ουδόλως μπορεί να συγκριθεί με τις υποθέσεις στις οποίες το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει τη δυνατότητα ματαιώσεως διαδικασίας διαγωνισμού, χωρίς να περιορίζει τη δυνατότητα αυτή σε εξαιρετικές περιστάσεις ή να την εξαρτά από τη συνδρομή σοβαρών λόγων[32]. Πιο συγκεκριμένα, στις αποφάσεις εκείνες, οι οποίες αφορούσαν στο σύνολό τους τον τομέα των δημοσίων συμβάσεων, οι επίμαχες διαδικασίες διαγωνισμού ματαιώθηκαν από την ίδια την αναθέτουσα αρχή, η οποία διεξήγαγε υπό δική της ευθύνη τη σχετική διαδικασία, και όχι –όπως εν προκειμένω– από άλλη εξωτερική αρχή.

52. Συνεπώς, ενέργειες, όπως αυτές του ιταλικού Υπουργείου Οικονομικής Ανάπτυξης και του Ιταλού νομοθέτη, με τις οποίες αρχικώς ανεστάλη και, στη συνέχεια, ακυρώθηκε μια υπό εξέλιξη διαδικασία της εθνικής ρυθμιστικής αρχής συνιστούν παραβίαση της ανεξαρτησίας της εν λόγω ρυθμιστικής αρχής.

β) Η κατοχυρωμένη στο δίκαιο της Ένωσης αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης (πέμπτο ερώτημα)

53. Με το πέμπτο ερώτημα, το οποίο συμπληρώνει το πρώτο ερώτημα που μόλις εξετάστηκε, ζητείται να αποσαφηνισθεί αν το Ιταλικό Δημόσιο, ακυρώνοντας την πρώτη μη περατωθείσα διαδικασία διαθέσεως τηλεοπτικών συχνοτήτων από το ψηφιακό μέρισμα, παραβίασε την κατοχυρωμένη στο δίκαιο της Ένωσης αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης.

54. Όπως έχει επισημάνει επανειλημμένως το Δικαστήριο, η αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης συνιστά μία από τις θεμελιώδεις αρχές της Ένωσης[33]. Ωστόσο, την αρχή αυτή μπορεί βασίμως να επικαλεσθεί μόνον όποιος έχει λάβει συγκεκριμένες, ανεπιφύλακτες και συγκλίνουσες διαβεβαιώσεις, προερχόμενες από αρμόδιες και αξιόπιστες πηγές[34].

32 Αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, Fracasso και Leitschutz (C-27/98, EU:C:1999:420, σκέψη 25), της 18ης Ιουνίου 2002, HI (C-92/00, EU:C:2002:379, σκέψη 40), και της 11ης Δεκεμβρίου 2014, Croce Amica One Italia (C-440/13, EU:C:2014:2435, σκέψη 31).

33 Αποφάσεις της 5ης Μαΐου 1981, Dürbeck (112/80, EU:C:1981:94, σκέψη 48), και της 24ης Μαρτίου 2011, ISD Polska κ.λπ. (C-369/09 P, EU:C:2011:175, σκέψη 122).

34 Αποφάσεις της 14ης Ιουνίου 2016, Marchiani κατά Κοινοβουλίου (C-566/14 P, EU:C:2016:437, σκέψη 77), και της 19ης Ιουλίου 2016, Kotnik κ.λπ. (C-526/14, EU:C:2016:570, σκέψη 62)· βλ., επίσης, αποφάσεις της 22ας Ιουνίου 2006, Βέλγιο και Forum 187 κατά Επιτροπής (C-182/03 και C-217/03, EU:C:2006:416, σκέψη 147), και της 16ης Δεκεμβρίου 2008, Masdar (UK) κατά Επιτροπής (C-47/07 P, EU:C:2008:726, σκέψεις 81 και 86).

55. Οι προϋποθέσεις αυτές προδήλως δεν συντρέχουν εν προκειμένω. Πράγματι, οι συμμετέχοντες στον πρώτο και μετέπειτα ακυρωθέντα διαγωνισμό δεν έλαβαν καμία διαβεβαίωση από τις αρμόδιες ιταλικές αρχές από την οποία να προκύπτει ότι συγκεκριμένες τηλεοπτικές συχνότητες από το ψηφιακό μέρισμα θα παραχωρούνταν στις επιχειρήσεις αυτές. Ειδικότερα, σε αντίθεση με ορισμένη άποψη που υποστηρίχθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, το γεγονός και μόνον ότι η προσφορά ενός συμμετέχοντος έγινε τυπικά δεκτή δεν συνιστά ισχυρή διαβεβαίωση ότι ο εν λόγω συμμετέχων επρόκειτο να καταστεί ανάδοχος κατά το πέρας της διαδικασίας.

56. Ασφαλώς, ορισμένοι από τους ενδιαφερόμενους –ιδίως η Europa Way, η οποία ήταν η μόνη εταιρία που υπέβαλε αίτηση για έναν από τους προς παραχώρηση πολυπλέκτες– ενδέχεται να είχαν σοβαρές ελπίδες να κηρυχθούν ανάδοχοι. Ενόσω όμως η διαδικασία του διαγωνισμού δεν είχε περατωθεί και η απόφαση περί παραχωρήσεως δεν είχε ληφθεί, οι απλές ελπίδες δεν μπορούσαν να θεμελιώσουν βάσιμη προσδοκία για συγκεκριμένη έκβαση της διαδικασίας. Πράγματι, η συμμετοχή σε ορισμένη διαδικασία δεν παρέχει αφεαυτής καμία εγγύηση ούτε θεμελιώνει δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ως προς το θετικό αποτέλεσμα της διαδικασίας για τον συμμετέχοντα.

57. Επομένως, σε περίπτωση όπως η εξεταζόμενη, τυχόν αιτιάσεις που στηρίζονται στην κατοχυρωμένη στο δίκαιο της Ένωσης αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δεν μπορούν να γίνουν δεκτές.

2. Επί ορισμένων άλλων διαδικαστικών ζητημάτων (δεύτερο προδικαστικό ερώτημα)

58. Το δεύτερο ερώτημα αλλά και ορισμένες πτυχές του πρώτου ερωτήματος του Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) αφορούν ορισμένες διαδικαστικές προϋποθέσεις του νέου κοινού κανονιστικού πλαισίου. Ειδικότερα, ζητείται να διευκρινισθεί αν νομοθετικό μέτρο, όπως το άρθρο 3quinquies του νομοθετικού διατάγματος 16/2012, αντιβαίνει στην προβλεπόμενη κατά το δίκιο της Ένωσης απαίτηση περί προηγούμενης δημόσιας διαβουλεύσεως (βλ. σχετικά, ακολούθως, ενότητα α), καθώς και αν, με τη λήψη του μέτρου αυτού, ο Ιταλός νομοθέτης ανέλαβε ρυθμιστικές αρμοδιότητες τις οποίες το νέο κοινό κανονιστικό πλαίσιο αναθέτει στις εθνικές ρυθμιστικές αρχές (βλ. σχετικά, στη συνέχεια, ενότητα β).

α) Η απαίτηση προηγούμενης δημόσιας διαβουλεύσεως

59. Η διενέργεια δημόσιας διαβουλεύσεως, την οποία μνημονεύει το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) στο δεύτερο προδικαστικό του ερώτημα, επιβάλλεται από το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2002/20 σε συνδυασμό με το άρθρο 6 της οδηγίας 2002/21, στην περίπτωση που κράτος μέλος εξετάζει εάν πρέπει να περιορίσει τον αριθμό των προς παραχώρηση δικαιωμάτων χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων. Στη διαβούλευση μετέχουν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, συμπεριλαμβανομένων των χρηστών και των καταναλωτών.

60. Διαπιστώνεται ότι η νέα, δεύτερη διαδικασία διαγωνισμού είχε, εν τέλει, ως αντικείμενο λιγότερες τηλεοπτικές συχνότητες σε σύγκριση με την πρώτη ακυρωθείσα διαδικασία, και συγκεκριμένα αφορούσε μόνον τρεις ψηφιακούς πολυπλέκτες αντί των αρχικώς προκηρυχθέντων πέντε. Επομένως, υπήρξε περιορισμός του αριθμού των προς παραχώρηση δικαιωμάτων χρήσεως ραδιοσυχνοτήτων κατά την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2002/20, ο οποίος προϋπέθετε δημόσια διαβούλευση σύμφωνα με το άρθρο 6 της οδηγίας 2002/21.

61. Εντούτοις, όπως προκύπτει από τη δικογραφία και όπως επιβεβαιώθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, τον περιορισμό του αριθμού των προς παραχώρηση προβλεπόμενων πολυπλεκτών δεν επέβαλε ο Ιταλός νομοθέτης, με το άρθρο 3quinquies του νομοθετικού διατάγματος 16/2012, αλλά η AGCOM κατά τη διεξαγωγή της δεύτερης διαδικασίας διαγωνισμού.

62. Σε αντίθεση με την άποψη της Επιτροπής, η προβλεφθείσα από τον νομοθέτη καταβολή τιμήματος στο πλαίσιο της νέας διαδικασίας παραχωρήσεως συχνοτήτων δεν συνεπάγεται περιορισμό του αριθμού των διαθέσιμων συχνοτήτων, για τον οποίο και μόνο το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2002/20 προβλέπει υποχρέωση διαβουλεύσεως σύμφωνα με το άρθρο 6 της οδηγίας 2002/21.

63. Κατά συνέπεια, υποχρέωση διενέργειας διαβουλεύσεως βάσει του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2002/20 σε συνδυασμό με το άρθρο 6 της οδηγίας 2002/21 δεν υπείχε εν προκειμένω ο νομοθέτης, αλλά η AGCOM η οποία και τήρησε αυτή την υποχρέωση –όπως προκύπτει από τα πραγματικά περιστατικά που παρατίθενται στην απόφαση περί παραπομπής– πριν εκδώσει την απόφαση 277/13/CONS[35].

64. Επομένως, δεν υφίσταται καμία ένδειξη παραβάσεως της εν λόγω υποχρεώσεως διαβουλεύσεως που επιβάλλει το δίκαιο της Ένωσης.

β) Η προβαλλόμενη άσκηση ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων από τον εθνικό νομοθέτη

65. Περαιτέρω, στο πλαίσιο του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, πρέπει να εξετασθεί επίσης αν ο Ιταλός νομοθέτης, επιβάλλοντας τη διεξαγωγή νέου, πλειοδοτικού διαγωνισμού, ανέλαβε ο ίδιος καθήκοντα εθνικής ρυθμιστικής αρχής.

66. Τέτοιες ενέργειες επιτρέπονται μόνον εντός πολύ στενών ορίων, όπως διαπίστωσε το Δικαστήριο στην απόφαση Base κ.λπ.[36]. Με την έναρξη ισχύος της τροποποιητικής οδηγίας 2009/140, στο προοίμιο της οποίας διευκρινίζεται ότι «εθνικός νομοθετικός φορέας είναι ακατάλληλος να αναλάβει δράση ως εθνική ρυθμιστική αρχή στο πλαίσιο των κανονιστικών ρυθμίσεων», διότι σε τέτοια περίπτωση υφίσταται κίνδυνος πολιτικών πιέσεων και εξωτερικών επιρροών κατά την άσκηση των ρυθμιστικών καθηκόντων[37], η δυνατότητα, υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης, ασκήσεως ρυθμιστικών αρμοδιοτήτων από τον εθνικό νομοθέτη περιορίστηκε ακόμη περισσότερο, σε σημείο που να καταστεί ανύπαρκτη.

67. Η έννοια των «ρυθμιστικών καθηκόντων» που πρέπει να ασκούνται από μία ή περισσότερες εθνικές ρυθμιστικές αρχές (βλ. άρθρο 2, στοιχείο ζ′, της οδηγίας 2002/21)[38], δεν αποτελεί αντικείμενο γενικού ορισμού σε καμία από τις οδηγίες του νέου κοινού κανονιστικού πλαισίου. Ωστόσο, είναι σαφές ότι ουδόλως επιβάλλεται να ανατεθούν στις ρυθμιστικές αρχές όλα τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις που πρέπει να εκπληρωθούν σε εθνικό επίπεδο βάσει του εν λόγω κανονιστικού πλαισίου.

68. Ασφαλώς, στις οδηγίες μπορούν να εντοπισθούν πολυάριθμες διατάξεις που αφορούν ειδικά τη δραστηριότητα των εθνικών ρυθμιστικών αρχών και τα καθήκοντα που τους ανατίθενται (βλ., ιδίως, άρθρο 3, παράγραφοι 1, 3 και 3α, άρθρο 6, παράγραφος 1 και άρθρο 8, παράγραφος 1, τελευταίο εδάφιο, και παράγραφος 2, της οδηγίας 2002/21). Εντούτοις, εξίσου μεγάλος αριθμός διατάξεων απευθύνεται εν γένει στα «κράτη μέλη», τα οποία μπορούν να αποφασίζουν, στο πλαίσιο της θεσμικής αυτονομίας[39] τους, σε ποια εθνική αρχή θα αναθέσουν την άσκηση των σχετικών αρμοδιοτήτων.

35 Βλ., σχετικά, σημείο 26 των παρουσών προτάσεων.

36 Βλ., σχετικά, απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2010, Base κ.λπ. (C-389/08, EU:C:2010:584, σκέψεις 26 έως 30).

37 Αιτιολογική σκέψη 13, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2009/140.

38 Επί της δυνατότητας μεταβιβάσεως ρυθμιστικών καθηκόντων σε περισσότερες εθνικές αρχές στο πλαίσιο της θεσμικής αυτονομίας των κρατών μελών, βλ. αποφάσεις της 6ης Μαρτίου 2008, Comisión del Mercado de las Telecomunicaciones (C-82/07, EU:C:2008:143, σκέψεις 18, 19 και 24), της 6ης Οκτωβρίου 2010, Base κ.λπ. (C-389/08, EU:C:2010:584, σκέψη 26), της 17ης Σεπτεμβρίου 2015, KPN (C-85/14, EU:C:2015:610, σκέψη 53), και της 19ης Οκτωβρίου 2016, Ormaetxea Garai και Lorenzo Almendros (C-424/15, EU:C:2016:780, σκέψη 30).

39 Επί της θεσμικής αυτονομίας των κρατών μελών, βλ. αιτιολογική σκέψη 11 της οδηγίας 2002/21.

69. Συναφώς, χρήζει ιδιαίτερης μνείας το άρθρο 9, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2002/21, το οποίο, κατά τρόπο πολύ γενικό, αναθέτει στα *κράτη μέλη* –και όχι ειδικώς στις *εθνικές ρυθμιστικές αρχές* ή στις *αρμόδιες εθνικές αρχές*– να μεριμνούν για την αποτελεσματική διαχείριση των ραδιοσυχνοτήτων, λαμβάνοντας δεόντως υπόψη ότι πρόκειται για δημόσιο αγαθό με σημαντική κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική αξία (βλ. και αιτιολογική σκέψη 21 της οδηγίας 2002/21).

70. Ενώ ο εθνικός νομοθέτης οφείλει, τηρώντας όλες τις επιταγές του δικαίου της Ένωσης, να καθορίσει το γενικό πλαίσιο για τη δημιουργία και τη λειτουργία δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, εναπόκειται στις εθνικές ρυθμιστικές αρχές, εντός του πλαισίου αυτού, να λαμβάνουν αποφάσεις επί ατομικών περιπτώσεων, να επιλύουν διαφορές και να καθορίζουν τους λεπτομερείς κανόνες λειτουργίας τέτοιων δικτύων και υπηρεσιών μέσω προηγούμενων ρυθμιστικών μέτρων (βλ., συναφώς, και άρθρο 3, παράγραφος 3α, της οδηγίας 2002/21, καθώς και δεύτερο εδάφιο της αιτιολογικής σκέψεως 13 της οδηγίας 2009/140).

71. Ωστόσο, το ζήτημα του αν οι ψηφιακές τηλεοπτικές συχνότητες σε ένα κράτος μέλος πρέπει να παραχωρούνται δωρεάν ή έναντι ορισμένου τιμήματος δεν συνιστά απόφαση επί ατομικής περιπτώσεως ούτε λεπτομερή κανόνα της λειτουργίας των οικείων δικτύων και υπηρεσιών επικοινωνιών, αλλά θεμελιώδη πολιτική απόφαση κατά τη λήψη της οποίας οι εθνικές αρχές οφείλουν να λαμβάνουν δεόντως υπόψη κυρίως τη σημαντική οικονομική αξία των συχνοτήτων αυτών (βλ. άρθρο 9, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, και αιτιολογική σκέψη 21 της οδηγίας 2002/21).

72. Όπως ορθώς επισημαίνουν η Ιταλική Κυβέρνηση και η Cairo Network, τέτοιου είδους θεμελιώδης απόφαση δεν εμπίπτει στα ρυθμιστικά καθήκοντα, κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο ζ′, της οδηγίας 2002/21. Επομένως, η απόφαση αυτή ήταν δυνατόν να ληφθεί από τον εθνικό νομοθέτη και δεν ήταν αναγκαίο να ανατεθεί υποχρεωτικώς στην εθνική ρυθμιστική αρχή AGCOM.

3. Οι ουσιαστικές απαιτήσεις σχετικά με τη δεύτερη διαδικασία διαγωνισμού (τρίτο, τέταρτο και έκτο προδικαστικό ερώτημα)

73. Με το τρίτο, το τέταρτο και το έκτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν η ακύρωση του πρώτου διαγωνισμού από τον Ιταλό νομοθέτη και ιδίως η επακόλουθη διεξαγωγή δεύτερου διαγωνισμού με ουσιωδώς διαφορετικούς όρους συνάδει με ορισμένες ουσιαστικές διατάξεις και αρχές του δικαίου της Ένωσης.

74. Όπως επισήμανα ανωτέρω[40], ορισμένα από τα ερωτήματα αυτά είναι εν όλω ή εν μέρει απαράδεκτα. Με αυτό το δεδομένο, θα τα εξετάσω στη συνέχεια μόνον επικουρικώς. Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη ότι το περιεχόμενό τους εν πολλοίς αλληλεπικαλύπτεται, φρονώ ότι είναι σκόπιμο τα εν λόγω ερωτήματα να διερευνηθούν από κοινού και η ανάλυσή τους να επικεντρωθεί στις βασικές πτυχές των εγειρόμενων νομικών ζητημάτων.

75. Το Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας) ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το Ιταλικό Δημόσιο παραβίασε τις ως άνω επιταγές, καθόσον προκήρυξε νέο, πλειοδοτικό διαγωνισμό για την κατανομή του ψηφιακού μερίσματος, μειώνοντας από πέντε σε τρεις τους προς παραχώρηση ψηφιακούς πολυπλέκτες, σε σύγκριση με τους όρους του ακυρωθέντος αρχικού διαγωνισμού.

76. Ουσιαστικές επιταγές για την παραχώρηση τηλεοπτικών συχνοτήτων περιέχουν πρωτίστως ορισμένες διατάξεις παράγωγου δικαίου που περιλαμβάνονται στο νέο κοινό κανονιστικό πλαίσιο, και συγκεκριμένα τα άρθρα 8 και 9 της οδηγίας 2002/21, τα άρθρα 3, 5 και 7 της οδηγίας 2002/20, καθώς και τα άρθρα 2 και 4 της οδηγίας 2002/77. Από το σύνολο των διατάξεων αυτών προκύπτει ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά την παραχώρηση συχνοτήτων,

40 Βλ. σημεία 33 έως 44 των παρουσών προτάσεων.

εντός του οποίου οφείλουν πάντως να ενεργούν σεβόμενα τις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης περί απαγορεύσεως των διακρίσεων, διαφάνειας και αναλογικότητας, ενώ πρέπει επίσης να μεριμνούν για την αποτελεσματική διαχείριση και χρήση των συχνοτήτων, καθώς και να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τα ζητήματα ανταγωνισμού και πολυφωνίας των μέσων ενημερώσεως.

α) Επί της προβλεφθείσας καταβολής τιμήματος στο πλαίσιο της δεύτερης διαδικασίας διαγωνισμού

77. Το βασικό ζήτημα για το οποίο ερίζουν οι μετέχοντες στη διαδικασία έγκειται στη διαλαμβανόμενη στο τρίτο και στο έκτο προδικαστικό ερώτημα καταβολή τιμήματος για την παραχώρηση των συχνοτήτων που προβλέφθηκε στο πλαίσιο του νέου, δεύτερου διαγωνισμού, ο οποίος προκηρύχθηκε μετά την ακύρωση από τον Ιταλό νομοθέτη του προγενέστερου, πρώτου διαγωνισμού πριν από την περάτωσή του. Ενώ η Europa Way και η Persidera φρονούν ότι η προβλεφθείσα καταβολή τιμήματος για την παραχώρηση των τηλεοπτικών συχνοτήτων αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης, όλοι οι υπόλοιποι μετέχοντες στη διαδικασία υποστηρίζουν το αντίθετο.

– Καμία κατ' αρχήν υποχρέωση βάσει του δικαίου της Ένωσης για δωρεάν παραχώρηση των συχνοτήτων

78. Όπως ορθώς επισημαίνει, μεταξύ άλλων, η Επιτροπή, από καμία διάταξη του νέου κοινού κανονιστικού πλαισίου δεν προκύπτει ότι η παραχώρηση των τηλεοπτικών συχνοτήτων πρέπει να διενεργείται δωρεάν, βάσει και μόνο της καταλληλότητας των υποψηφίων (παραδείγματος χάρη μέσω ενός «διαγωνισμού ομορφιάς»). Αντιθέτως, οι όροι «διαδικασίες συγκριτικής ή ανταγωνιστικής επιλογής» που περιλαμβάνονται στο άρθρο 5, παράγραφος 4, και στο άρθρο 7, παράγραφος 4, της οδηγίας 2002/20, είναι αρκούντως γενικοί ώστε να καλύπτουν τόσο τη δωρεάν παραχώρηση όσο και την παραχώρηση έναντι τιμήματος.

79. Επομένως, ουδόλως αποκλείεται η παραχώρηση συχνοτήτων έναντι τιμήματος, και μάλιστα αν συνεκτιμηθεί η επιταγή του δικαίου της Ένωσης που απορρέει από το άρθρο 9, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2002/21, κατά την οποία τα κράτη μέλη οφείλουν να λαμβάνουν δεόντως υπόψη ότι οι ραδιοσυχνότητες αποτελούν δημόσιο αγαθό με σημαντική κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική αξία [41].

80. Ασφαλώς, κατά τη διαμόρφωση των όρων βάσει των οποίων θα διενεργηθεί η έναντι τιμήματος παραχώρηση των συχνοτήτων, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι λοιπές απαιτήσεις του νομοθέτη της Ένωσης, ιδίως όσον αφορά τον ανταγωνισμό. Πράγματι, ένας από τους βασικούς σκοπούς του νέου κοινού κανονιστικού πλαισίου συνίσταται στην προώθηση του ανταγωνισμού (βλ., ιδίως, άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 2002/20, καθώς και άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2002/21) [42] και στην αποτροπή των στρεβλώσεων του ανταγωνισμού στον τομέα των δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών (βλ., ιδίως, άρθρο 5, παράγραφος 6, της οδηγίας 2002/20 και άρθρο 8, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2002/21), σε συνδυασμό με την επιδιωκόμενη προαγωγή της πολυφωνίας των μέσων ενημερώσεως (βλ., σχετικά, άρθρο 8, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, καθώς και άρθρο 9, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, στοιχείο δ', και αιτιολογική σκέψη 6 της οδηγίας 2002/21, επίσης το άρθρο 11, παράγραφος 2, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων). Οι εκτιμήσεις σχετικά με τον ανταγωνισμό και την πολυφωνία των μέσων ενημερώσεως αντικατοπτρίζονται κατά τρόπο πολύ συγκεκριμένο στην ελευθερία παροχής δικτύων και υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών, η οποία κατοχυρώνεται στο δίκαιο της Ένωσης (άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/20 και άρθρο 2, παράγραφος 2, της οδηγίας 2002/77).

41 Συναφώς, απόφαση της 10ης Μαρτίου 2011, Telefónica Móviles España (C-85/10, EU:C:2011:141, σκέψη 27).

42 Βλ., επίσης, απόφαση της 23ης Απριλίου 2015, Επιτροπή κατά Βουλγαρίας (C-376/13, EU:C:2015:266, σκέψη 69).

81. Υπό το πρίσμα αυτό, το τίμημα για την παραχώρηση ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων όπως και το τυχόν προβλεπόμενο ελάχιστο ποσό προσφοράς κατά τη δημοπράτηση τέτοιων συχνοτήτων πρέπει να έχουν σχετικά περιορισμένο ύψος, ώστε τόσο οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται ήδη στην τηλεοπτική αγορά όσο και εκείνες που επιδιώκουν να διεισδύσουν για πρώτη φορά στην αγορά αυτή να διατηρούν, ανεξαρτήτως του μεγέθους τους, επαρκείς οικονομικούς πόρους για επενδύσεις στις αναγκαίες τεχνολογίες και για την παροχή περιεχομένου υψηλής ποιότητας[43]. Επίσης, η εθνική ρυθμιστική αρχή πρέπει να διασφαλίσει ότι σε μια τέτοια διαγωνιστική διαδικασία θα μετέχουν μόνον επιχειρήσεις οι οποίες –βάσει αντικειμενικών, διαφανών, αμερόληπτων και αναλογικών κριτηρίων– παρέχουν εγγυήσεις ότι θα είναι κατάλληλοι και αξιόπιστοι φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων ηλεκτρονικών επικοινωνιών σε μια αγορά μέσων ενημερώσεως, η οποία στηρίζεται στον ανταγωνισμό και στην πολυφωνία.

82. Δεν μπορεί πάντως να γίνει δεκτό ότι ο ανταγωνισμός και η πολυφωνία στην τηλεοπτική αγορά εξασφαλίζονται μόνο με τη δωρεάν παραχώρηση συχνοτήτων[44].

83. Συγκεκριμένα, ιδίως από το νέο κοινό κανονιστικό πλαίσιο δεν μπορεί να συναχθεί κάποιου είδους υποχρέωση της Ιταλίας να μην προβλέψει τίμημα για την παραχώρηση ψηφιακών συχνοτήτων. Το ίδιο συμπέρασμα προκύπτει και από τον σκοπό τον οποίο επιδιώκει, κατά το αιτούν δικαστήριο και αρκετούς μετέχοντες στη διαδικασία, η επίδικη εν προκειμένω κατανομή του ψηφιακού μερίσματος και ο οποίος συνίσταται, σε τελική ανάλυση, στη διόρθωση συγκεκριμένων καταστάσεων στην Ιταλία αντίθετων προς το δίκαιο της Ένωσης, τις οποίες στηλίτευσε τόσο το Δικαστήριο με την απόφαση Centro Europa 7[45] όσο και η Επιτροπή στο πλαίσιο της υπό εξέλιξη διαδικασίας λόγω παραβάσεως[46]. Πράγματι, κατά την εκπλήρωση της υποχρεώσεώς τους προς εξάλειψη της αντίθετης προς το δίκαιο της Ένωσης καταστάσεως[47], οι αρμόδιες ιταλικές αρχές είχαν ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως[48], το οποίο δεν περιλάμβανε μόνο μία, αλλά περισσότερες εναλλακτικές λύσεις –επομένως και λύσεις πέραν της δωρεάν παραχωρήσεως των συχνοτήτων.

– Καμία δυσμενής διάκριση σε βάρος των νέων έναντι των προγενέστερων φορέων εκμεταλλεύσεως δικτύων

84. Το αιτούν δικαστήριο εκφράζει επίσης την ανησυχία μήπως η καταβολή τιμήματος που προβλέφθηκε ειδικά για τις επίμαχες εν προκειμένω τηλεοπτικές συχνότητες της τρίτης ομάδας ψηφιακών πολυπλεκτών[49] εισάγει δυσμενή διάκριση σε βάρος των νέων φορέων εκμεταλλεύσεως δικτύων έναντι των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται ήδη στην αγορά (γνωστών ως «Incumbents»), ιδίως των δύο επιχειρήσεων που ηγούνται της αγοράς, και συγκεκριμένα της Rai και της Mediaset. Ειδικότερα, όπως τονίζουν και η Europa Way και η Persidera, οι επιχειρήσεις αυτές, έλαβαν τις τηλεοπτικές τους συχνότητες από την πρώτη και τη δεύτερη ομάδα χωρίς να παράσχουν οικονομικό αντάλλαγμα κατά το χρόνο αποκτήσεως των σχετικών δικαιωμάτων χρήσεως.

43 Βλ., συναφώς, αποφάσεις της 10ης Μαρτίου 2011, Telefónica Móviles España (C-85/10, EU:C:2011:141, σκέψη 28), και της 21ης Μαρτίου 2013, Belgacom κ.λπ. (C-375/11, EU:C:2013:185, σκέψεις 50 και 51).

44 Βλ. επίσης, επ' αυτού, απόφαση της 10ης Μαρτίου 2011, Telefónica Móviles España (C-85/10, EU:C:2011:141, σκέψη 29), κατά την οποία ο καθορισμός υπερβολικά χαμηλού τέλους ενέχει κινδύνους για την αποτελεσματικότητα της χρήσεως των ραδιοσυχνοτήτων, όπως και οι ανεπαρκείς πόροι.

45 Απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2008, Centro Europa 7 (C-380/05, EU:C:2008:59).

46 Σχετικά με την εν λόγω διαδικασία λόγω παραβάσεως, βλ. υποσημειώσεις2 και 30 των παρουσών προτάσεων.

47 Απόφαση της 21ης Ιουνίου 2007, Jonkman κ.λπ. (C-231/06 έως C-233/06, EU:C:2007:373, σκέψεις 37 και 38).

48 Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο σε σχέση με άδειες για τυχηρά παίγνια, τόσο η ανάκληση και η αναδιανομή των αδειών που έχουν παραχωρηθεί όσο και η προκήρυξη νέου διαγωνισμού για την παραχώρηση επαρκούς αριθμού νέων αδειών είναι πρόσφορες λύσεις, προκειμένου να αποτραπεί ο παράνομος αποκλεισμός συγκεκριμένων οικονομικών φορέων, τουλάχιστον για το μέλλον· βλ. αποφάσεις της 6ης Μαρτίου 2007, Placanica (C-338/04, C-359/04 και C-360/04, EU:C:2007:133, σκέψη 63), της 16ης Φεβρουαρίου 2012, Costa (C-72/10 και C-77/10, EU:C:2012:80, σκέψη 52), και της 22ας Ιανουαρίου 2015, Stanley International Betting και Stanleybet Malta (C-463/13, EU:C:2015:25, σκέψη 35).

49 Επί του διαχωρισμού των προς παραχώρηση συχνοτήτων σε τρεις ομάδες ψηφιακών πολυπλεκτών, βλ. σημείο 22 των παρουσών προτάσεων.

85. Η προβλεπόμενη κατά το δίκαιο της Ένωσης αρχή της ίσης μεταχειρίσεως ή απαγορεύσεως των διακρίσεων [50], η οποία εν τω μεταξύ έχει κατοχυρωθεί επίσης με τα άρθρα 20 και 21 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και επιπλέον αποτυπώνεται σε πολυάριθμες διατάξεις του νέου κοινού κανονιστικού πλαισίου [51], επιβάλλει, κατά πάγια νομολογία, να μην επιφυλάσσεται διαφορετική μεταχείριση σε συγκρίσιμες καταστάσεις ούτε η ίδια μεταχείριση σε ανόμοιες καταστάσεις, εκτός αν μια τέτοια μεταχείριση δικαιολογείται αντικειμενικά [52].

86. Η συγκρισιμότητα των καταστάσεων πρέπει να εκτιμάται, μεταξύ άλλων, υπό το πρίσμα του αντικειμένου και του σκοπού του εκάστοτε μέτρου. Συναφώς, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι αρχές και οι σκοποί που επιδιώκονται με το σύνολο ρυθμίσεων στο οποίο εμπίπτει το επίμαχο μέτρο [53].

87. Στην εξεταζόμενη περίπτωση, η δωρεάν παραχώρηση στη Rai και στη Mediaset ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων που περιλαμβάνονταν στην πρώτη και στη δεύτερη ομάδα είχε διπλό σκοπό, και συγκεκριμένα αφενός να διασφαλίσει τη συνέχεια του προσφερόμενου τηλεοπτικού προγράμματος στην Ιταλία και, αφετέρου, να επιβραβεύσει τις ήδη υφιστάμενες επενδύσεις στην ψηφιακή τεχνολογία [54]. Στο πλαίσιο του σκοπού αυτού, οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται ήδη στην τηλεοπτική αγορά και οι επιχειρήσεις που διεισδύουν για πρώτη φορά στην εν λόγω αγορά δεν βρίσκονται σε συγκρίσιμη κατάσταση.

88. Υπό το πρίσμα αυτό, δεν υφίστανται επαρκείς ενδείξεις δυσμενούς διακρίσεως μεταξύ αυτών των δύο ομάδων επιχειρήσεων –τουλάχιστον βάσει των πληροφοριακών στοιχείων που διαθέτει το Δικαστήριο.

89. Επισημαίνω, συμπληρωματικώς, ότι η εξασφάλιση της συνέχειας του τηλεοπτικού προγράμματος συνιστά επίσης σκοπό γενικού συμφέροντος, ο οποίος καταρχήν δύναται να δικαιολογήσει ενδεχόμενη διαφορετική μεταχείριση, εφόσον αυτή δεν υπερβαίνει το μέτρο που είναι αναγκαίο για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού κατά τρόπο συνεπή και συστηματικό, λαμβανομένων υπόψη των εκτιμήσεων που σχετίζονται με τον ανταγωνισμό και την πολυφωνία των μέσων ενημερώσεως [55].

90. Συναφώς, έχει σημασία να σημειωθεί ότι στην Ιταλία εισπράττονται τέλη για τη χρήση όλων των ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων [56]. Επομένως, ακόμη και οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνταν ήδη στην αγορά πριν από τη μετάβαση στην ψηφιακή τηλεόραση (γνωστές ως «Incumbents») δεν μπορούν, στην πραγματικότητα, να χρησιμοποιούν δωρεάν τις ψηφιακές τους συχνότητες, αλλά οφείλουν, προς τον σκοπό αυτό, να προβαίνουν σε περιοδικές καταβολές προς το Δημόσιο. Αντιστρόφως, για έναν φορέα εκμεταλλεύσεως δικτύων ο οποίος απέκτησε νέες ψηφιακές συχνότητες από την τρίτη ομάδα –δηλαδή από το ψηφιακό μέρισμα– προβλέπεται συμψηφισμός του

50 Επί της έννοιας αυτής, βλ., παραδείγματος χάρη, απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2006, Eman και Sevinger (C-300/04, EU:C:2006:545, σκέψη 57).

51 Βλ., ιδίως, άρθρο 9, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, και αιτιολογική σκέψη 19 της οδηγίας 2002/21, άρθρο 5, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, και άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας 2002/20, καθώς και άρθρο 2, παράγραφος 4, και άρθρο 4, σημείο 2, της οδηγίας 2002/77.

52 Αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 2008, Arcelor Atlantique et Lorraine κ.λπ. (C-127/07, EU:C:2008:728, σκέψη 23), της 14ης Σεπτεμβρίου 2010, Akzo Nobel Chemicals και Akcros Chemicals κατά Επιτροπής (C-550/07 P, EU:C:2010:512, σκέψεις 54 και 55), και της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Vervloet κ.λπ. (C-76/15, EU:C:2016:975, σκέψη 74).

53 Αποφάσεις της 16ης Δεκεμβρίου 2008, Arcelor Atlantique et Lorraine κ.λπ. (C-127/07, EU:C:2008:728, σκέψεις 25 και 26), της 1ης Μαρτίου 2011, Association belge des Consommateurs Test-Achats κ.λπ. (C-236/09, EU:C:2011:100, σκέψη 29), της 11ης Ιουλίου 2013, Ziegler κατά Επιτροπής (C-439/11 P, EU:C:2013:513, σκέψη 167), και της 6ης Νοεμβρίου 2014, Feakins (C-335/13, EU:C:2014:2343, σκέψη 51).

54 Βλ., σχετικά, σημείο 22 των παρουσών προτάσεων. Τούτο επισήμαναν αρκετοί μετέχοντες στη διαδικασία και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

55 Το ζήτημα αυτό εξετάζω πιο αναλυτικά στις σημερινές προτάσεις μου επί της παράλληλης υποθέσεως Persidera (C-112/16, σκέψεις 63 έως 72).

56 Τούτο το γεγονός τόνισαν, τόσο κατά την έγγραφη διαδικασία όσο και κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου, αρκετοί μετέχοντες στη διαδικασία χωρίς να αντιταχθούν σε αυτό η Europa Way και η Persidera.

καταβληθέντος τιμήματος και των οφειλόμενων κατά τα επόμενα έτη τελών[57]. Υπό τις συνθήκες αυτές, μπορεί να γίνει δεκτό ότι η καταβολή τιμήματος, η οποία προβλέφθηκε για την παραχώρηση ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων της τρίτης ομάδας, δεν θίγει υπέρμετρα τον ανταγωνισμό ή την πολυφωνία των μέσων ενημερώσεως.

β) Επί του περιορισμού του αριθμού των προς παραχώρηση ψηφιακών συχνοτήτων

91. Κατά τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, πέραν του ζητήματος της καταβολής τιμήματος για τη χορήγηση των συχνοτήτων, εξετάσθηκε παρεμπιπτόντως και το γεγονός ότι στον δεύτερο διαγωνισμό προβλέφθηκε η παραχώρηση λιγότερων ψηφιακών πολυπλεκτών σε σύγκριση με τον πρώτο ακυρωθέντα διαγωνισμό και συγκεκριμένα μόνον τριών έναντι των αρχικών πέντε. Το ζήτημα αυτό τίθεται με το τέταρτο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου.

92. Ο περιορισμός των προς παραχώρηση συχνοτήτων επιτρέπεται εφόσον είναι αναγκαίος για την αποτελεσματική χρήση του ραδιοτηλεοπτικού φάσματος, πραγματοποιείται βάσει αντικειμενικών και διαφανών κριτηρίων και συνάδει με τις αρχές της απαγορεύσεως των διακρίσεων και της αναλογικότητας (βλ., ιδίως, άρθρο 9, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, και παράγραφος 4, της οδηγίας 2002/21, καθώς και άρθρο 5, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, παράγραφοι 5 και 6, επίσης άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας 2002/20[58]).

93. Αρκετοί μετέχοντες στη διαδικασία συμφωνούν ότι, στην προκειμένη περίπτωση, η μείωση κατά δύο των προς παραχώρηση συχνοτήτων από το ψηφιακό μέρισμα, δηλαδή ο περιορισμός των προς παραχώρηση πολυπλεκτών σε τρεις, οφειλόταν σε δύο λόγους: αφενός, συγκεκριμένες συχνότητες δεν ήταν πλέον διαθέσιμες για την τηλεόραση, διότι είχαν δεσμευθεί για τις τηλεπικοινωνίες, κατόπιν διαβουλεύσεων στο πλαίσιο της Διεθνούς Ενώσεως Τηλεπικοινωνιών (ITU). Αφετέρου, για ορισμένες συχνότητες υφίστατο σοβαρός κίνδυνος παρεμβολών[59].

94. Δεν απόκειται στο Δικαστήριο, αλλά στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει αν οι ανωτέρω ισχυρισμοί είναι ορθοί και αν, κατά τη μείωση από πέντε σε τρεις του αριθμού των διαθέσιμων ψηφιακών πολυπλεκτών που εντάσσονταν ειδικά στην επίμαχη εν προκειμένω τρίτη ομάδα των προς παραχώρηση τηλεοπτικών συχνοτήτων –δηλαδή ειδικά στο πλαίσιο του ψηφιακού μερίσματος– τηρήθηκαν οι αρχές της αντικειμενικότητας, της διαφάνειας, της απαγορεύσεως των διακρίσεως και της αναλογικότητας.

95. Για τους σκοπούς της παρούσας διαδικασίας εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αρκεί η διαπίστωση ότι οι προαναφερθείσες επιδιώξεις (συμμόρφωση προς το αποτέλεσμα των διαβουλεύσεων της ITU και αποτροπή κινδύνου παρεμβολών) εξυπηρετούν το γενικό συμφέρον και μπορούν να δικαιολογήσουν τη μείωση των προς παραχώρηση ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων (βλ., επίσης, άρθρο 9, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, και παράγραφος 4, της οδηγίας 2002/21, καθώς και άρθρο 5, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, της οδηγίας 2002/20), υπό την προϋπόθεση οι συχνότητες που θα παραμείνουν διαθέσιμες από το ψηφιακό μέρισμα να μπορούν, αφενός μεν, να ανταποκριθούν επαρκώς στις ανάγκες του ανταγωνισμού και στην επιταγή περί πολυφωνίας των μέσων ενημερώσεως, αφετέρου δε να καταστήσουν δυνατή, σε μη αμελητέο βαθμό, την είσοδο νέων φορέων στην αγορά.

57 Αυτό ισχυρίσθηκε η Ιταλική Κυβέρνηση κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου· το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να επιβεβαιώσει αν ισχύει αυτός ο ισχυρισμός.

58 Βλ., επίσης, απόφαση της 31ης Ιανουαρίου 2008, Centro Europa 7 (C-380/05, EU:C:2008:59, σκέψη 100).

59 Το ζήτημα τέτοιων παρεμβολών επισήμανε με έμφαση και η Σλοβενία στις παρατηρήσεις της επί της υποθέσεως C-112/16.

96. Το αιτούν δικαστήριο, κατά την εξέταση του αν η μείωση των διαθέσιμων ψηφιακών πολυπλεκτών από πέντε σε τρεις συνάδει με την αρχή της αναλογικότητας, οφείλει να διερευνήσει διεξοδικά αν, αντί της μειώσεως του ψηφιακού μερίσματος (δηλαδή των επίδικων, εν προκειμένω, ψηφιακών συχνοτήτων της τρίτης ομάδας[60]), τυχόν μείωση του αριθμού άλλων πολυπλεκτών που είναι προς παραχώρηση (δηλαδή των ψηφιακών συχνοτήτων της πρώτης ή της δεύτερης ομάδας) θα ήταν εξίσου –ή και περισσότερο– κατάλληλη για την εφαρμογή του αποτελέσματος των διαβουλεύσεων της ITU και για την αποτροπή παρεμβολών. Όπως εκθέτω και στην υπόθεση C-112/16[61], σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο, ιδίως στο πλαίσιο της πρώτης ομάδας, η Rai και η Mediaset να έχουν λάβει υπερβάλλοντα αριθμό ψηφιακών συχνοτήτων, ώστε η ενδεχόμενη μείωση των προς παραχώρηση πολυπλεκτών αυτής της ομάδας να μπορεί ενδεχομένως να έχει λιγότερο αισθητές συνέπειες για τον ανταγωνισμό εντός της τηλεοπτικής αγοράς και για την πολυφωνία των μέσων ενημερώσεως απ' ό,τι η μείωση των πολυπλεκτών της τρίτης ομάδας, δηλαδή του ψηφιακού μερίσματος.

VI. Πρόταση

97. Κατόπιν όλων των ανωτέρω σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει την ακόλουθη απάντηση στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως του Consiglio di Stato (Συμβούλιο της Επικρατείας):

1) Το άρθρο 3, παράγραφοι 2 και 3α, της οδηγίας 2002/21/ΕΚ, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2009/140/ΕΚ, δεν επιτρέπει σε κρατικά όργανα τα οποία δεν ενεργούν ως αρμόδιες αρχές εποπτείας ή ως αρμόδια όργανα προσφυγής αρχικώς να αναστείλουν και στη συνέχεια να ακυρώσουν εξ ολοκλήρου μια υπό εξέλιξη διαδικασία παραχωρήσεως ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων η οποία διεξάγεται από την εθνική ρυθμιστική αρχή.

2) Η κατοχυρωμένη στο δίκαιο της Ένωσης αρχή της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης δεν απαγορεύει να ακυρωθεί μια υπό εξέλιξη διαδικασία της εθνικής ρυθμιστικής αρχής με αντικείμενο τη δωρεάν παραχώρηση ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων και να αντικατασταθεί από μια νέα διαδικασία ενώπιον της ίδιας αρχής με αντικείμενο την έναντι τιμήματος παραχώρηση των εν λόγω συχνοτήτων.

3) Ο εθνικός νομοθέτης δεν ασκεί ρυθμιστικά καθήκοντα ούτε υπέχει υποχρέωση προς διενέργεια διαβουλεύσεως κατά το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2002/20/ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 6 της οδηγίας 2002/21, όταν προβλέπει την έναντι τιμήματος παραχώρηση ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων.

4) Το άρθρο 9 της οδηγίας 2002/21, τα άρθρα 3, 5 και 7 της οδηγίας 2002/20, καθώς και τα άρθρα 2 και 4 της οδηγίας 2002/77/ΕΚ δεν αποκλείουν τα ακόλουθα μέτρα:

   α) τον περιορισμό των ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων, οι οποίες προορίζονται ειδικώς για τους σχετικά μικρούς φορείς εκμεταλλεύσεως δικτύων και για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά επιχειρηματίες, εφόσον με τον περιορισμό αυτό λαμβάνονται υπόψη επιταγές ή συστάσεις γενικού συμφέροντος βάσει σχετικών διεθνών συμφωνιών ή αποτρέπεται ο κίνδυνος παρεμβολών, υπό την προϋπόθεση να τηρείται η αρχή της αναλογικότητας και να μην δυσχεραίνεται υπέρμετρα η είσοδος νέων φορέων στην αγορά·

60 Επί του διαχωρισμού των προς παραχώρηση συχνοτήτων σε τρεις ομάδες ψηφιακών πολυπλεκτών, βλ. και πάλι σημείο 22 των παρουσών προτάσεων.

61 Βλ., σχετικά, σημερινές μου προτάσεις επί της υποθέσεως Persidera (C-112/16, ιδίως σημεία 67 έως 71).

β) την έναντι τιμήματος παραχώρηση ψηφιακών τηλεοπτικών συχνοτήτων, εφόσον, στο πλαίσιο της σχετικής διαδικασίας και ιδίως κατά τον καθορισμό του τιμήματος, τηρούνται οι αρχές της διαφάνειας, της απαγορεύσεως των διακρίσεων και της αναλογικότητας και διασφαλίζεται ότι, με τη διαδικασία παραχωρήσεως αυτή, προωθούνται δεόντως ο ανταγωνισμός στην τηλεοπτική αγορά καθώς και η πολυφωνία των μέσων ενημερώσεως.